Aanvulling Passende Beoordeling

Nota Ruimte

Antea Group

Understanding today.
Improving tomorrow.

projectnummer 0482911.100
definitief
2 november 2026

www.anteagroup.nl

Aanvulling Passende Beoordeling

Nota Ruimte

projectnummer 0482911.100
definitief
2 november 2026

Auteur(s)
C. Schellingen
M. Elzinga

Gecontroleerd
G. Roovers

Opdrachtgever
Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK)
Postbus 23804
2502 GV DEN HAAG

datum	beschrijving	vrijgave
2 november 2026	definitief	T. Artz

Inhoudsopgave

1. Een aanvulling bij de Passende beoordeling Nota Ruimte 4
1.1 Wat is de reden van deze aanvulling? 4
1.2 Veranderingen Nota Ruimte ten opzichte van de ontwerp-Nota Ruimte 4
1.3 Leeswijzer van deze aanvulling op de passende beoordeling 5
1.4 Advies Commissie mer 5

2. Inhoudelijke toetsing gewijzigd beleid Nota Ruimte 7
2.1 Beoordelingskader (niet gewijzigd ten opzichte van de PB bij de ontwerp-Nota Ruimte) 7
2.2 Water en bodem 8
2.3 Landbouw en natuur 10
2.4 Energie en economie 15
2.5 Wonen, werken, bereikbaarheid 21
2.6 Invloed gewijzigde beleidskeuzes op N2000-gebieden in de buurlanden 25
2.7 Kansen 25
2.8 Cumulatie 25

3. Reflectie en conclusie Toetsing N2000-gebiedsbescherming 26
3.1 Reflectie op de Nota Ruimte in relatie tot Natura 2000 26
3.2 Conclusie plantoets Natura 2000-gebiedsbescherming 31

4. Bronnen aanvulling op de Passende Beoordeling 33

1. Een aanvulling bij de Passende beoordeling Nota Ruimte

1.1 Wat is de reden van deze aanvulling?

De Nota Ruimte is een nationale omgevingsvisie zoals bedoeld onder Afdeling 3.1 Omgevingsvisies van de Omgevingswet. Het is de langetermijnvisie van het Rijk op de ruimtelijke inrichting van Nederland tot 2050, met een doorkijk naar 2100. De ontwerp-Nota Ruimte is op 26 september 2025 gepubliceerd door het kabinet.

Het ministerie heeft de ontwerp-Nota Ruimte op onderdelen aangepast op basis van nieuwe inzichten. Daarbij zijn reacties uit het participatieproces, adviezen en nieuwe beleidsontwikkelingen verwerkt. Het gaat onder meer om wijzigingen en aanvullingen vanuit het kabinetsbeleid op het gebied van landbouw, natuur en stikstof, de implementatie van de Europese Natuurherstelverordening en de verdere uitwerking van diverse ruimtelijke keuzes binnen de vier integrale thema's van de Nota Ruimte. Deze wijzigingen hebben ertoe geleid dat de definitieve Nota Ruimte op onderdelen afwijkt van de ontwerp-Nota Ruimte.

Vanuit de Natura 2000-gebiedsbescherming - vastgelegd in de Omgevingswet - bepaalt artikel 10.24 van het Besluit Kwaliteit Leefomgeving (Bkl) het volgende voor plannen, zoals de Nota Ruimte: *"Een plan als bedoeld in artikel 6, derde lid, van de habitatrichtlijn wordt alleen vastgesteld, als uit de passende beoordeling, bedoeld in artikel 16.53c, eerste lid, van de wet, de zekerheid is verkregen dat het plan de natuurlijke kenmerken van het Natura 2000-gebied niet zal aantasten*." Dit wordt de plantoets genoemd. Voor de ontwerp-Nota Ruimte is een Passende Beoordeling opgesteld waarin de mogelijke gevolgen voor Natura 2000-gebieden zijn onderzocht. Omdat de Nota Ruimte op onderdelen is gewijzigd, moet worden beoordeeld of deze wijzigingen leiden tot wijzigingen in deze gevolgen en of de conclusies van deze oorspronkelijke Passende Beoordeling nog in stand blijven. De definitieve Nota Ruimte wordt daarmee getoetst aan de N2000-gebiedsbescherming. Daarnaast heeft de Commissie voor de milieueffectrapportage geadviseerd om de Passende Beoordeling aan te vullen. Dit advies is verwerkt in deze aanvulling (Zie paragraaf 1.4).

1.2 Veranderingen Nota Ruimte ten opzichte van de ontwerp-Nota Ruimte

De hoofdlijn van de visie voor 2050 (hoofdstuk 4 van de Nota Ruimte) is ten opzichte van de ontwerp-Nota Ruimte niet gewijzigd. De bestaande teksten zijn grotendeels gehandhaafd.

Er zijn met name enkele nuances en verduidelijkingen toegevoegd. Zo wordt in het algemeen visiehoofdstuk van de nieuwe Nota Ruimte benadrukt dat een goede balans nodig is tussen het beschermen en benutten van de leefomgeving. Daarbij ontstaat ruimtelijke kwaliteit door het vinden van synergie tussen de gebruikswaarde, toekomstwaarde en belevingswaarde van een plek of gebied. Het begrip brede welvaart is nadrukkelijker als basis voor beleid gepositioneerd. Ook wordt explicieter gemaakt dat de vier integrale thema's van de Nota Ruimte gelijkwaardig zijn en in onderlinge samenhang moeten worden beschouwd. Bij het invulling geven aan maatschappelijke behoeften wordt rekening gehouden met onder meer de beschikbaarheid van energie, milieukwaliteit, bestaande en nieuwe vervoersverbindingen, de kansen en beperkingen vanuit water en bodem, opgaven voor ecologie en het beschermen en benutten van cultureel erfgoed. Gebiedsspecifieke zaken zijn van de hoofdstukken over de integrale thema's verplaatst naar een nieuw hoofdstuk 11: Integratie per landsdeel.

Deze aanvullingen geven meer richting aan de wijze waarop de visie moet worden toegepast, maar leiden over het algemeen niet tot wezenlijk andere ruimtelijke keuzes of ontwikkelrichtingen. In het vervolg van de Nota zijn de vier integrale thema's behandeld. Daarin zijn de belangrijkste keuzes geland. De nieuwe keuzes op de vier integrale

thema's staan in deze aanvulling centraal. De wijzigingen in de Nota Ruimte ten aanzien van het thema Water en bodem die een impact kunnen hebben op de Natura 2000-waarden zijn beschreven (en getoetst) in paragraaf 2.2. Datzelfde is gebeurd in paragraaf 2.3 voor het thema Landbouw en natuur, in paragraaf 2.4 voor het thema Energie en economie en in paragraaf 2.5 voor het thema Wonen, werken en bereikbaarheid.

1.3 Leeswijzer van deze aanvulling op de passende beoordeling

In paragraaf 1.4 wordt ingegaan op punten uit het advies van de Commissie mer en wordt aangegeven wat hiermee in de Nota Ruimte is gedaan en hoe het advies doorwerkt in deze aanvulling op de passende beoordeling. Omdat er voor het ontwerpplan ook een passende beoordeling is opgesteld, zijn in deze aanvulling de wijzigingen getoetst (in hoofdstuk 2) en is vervolgens in hoofdstuk 3 de eindconclusie van de toetsing van het gehele plan geformuleerd. Hoofdstuk 3 omvat ook de reflectie op de toetsing van de definitieve Nota Ruimte. Daarbij is ook aangegeven wat er aan de conclusies gewijzigd is ten opzichte van de PB bij de ontwerp-Nota Ruimte (in positieve of negatieve zin).

1.4 Advies Commissie mer

Het toetsingsadvies (Commissie mer, 2026) met betrekking tot de Passende beoordeling is als volgt: "*Ten aanzien van de Noordzee merkt de Commissie op dat geen rekening is gehouden met het gebied Hollandse Kust. Dit is één van de gebieden waarvan in het Noordzeeakkoord is vastgelegd dat deze in het kader van de Vogelrichtlijn worden aangewezen als Natura 2000-gebied als ze met zekerheid aan de criteria daarvoor voldoen. Nu deze verzekering er is kunnen er geen nieuwe ontwikkelingen mogelijk worden gemaakt die aanwijzing van dit gebied in de weg staan*." De Commissie adviseert om in een aanvulling op het MER, voordat wordt besloten over de Nota Ruimte, de Passende beoordeling te actualiseren op basis van de keuzes die in de definitieve Nota Ruimte worden gemaakt. Daarnaast adviseert de Commissie om rekening te houden met de te verwachten aanwijzing van de Hollandse Kust als Natura 2000-gebied. En om (globaal) duidelijk te maken of aantasting van natuurlijk kenmerken kan worden uitgesloten.

De Minister van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur, heeft in de Kamerbrief "Mariene Strategie voor het Nederlands deel van de Noordzee" van 1 juni 2026 aan de Tweede Kamer (Kamerstukken II 33 450, nr. 141) (LVVN, 2026c) aangegeven het ontwerpbesluit tot aanwijzing van het gebied Hollandse Kust als Vogelrichtlijngebied nog in 2026 ter inzage te leggen. Daarin wordt de begrenzing vastgelegd en voor welke kust- en zeevogelsoorten het Natura 2000-gebied wordt aangewezen. De aanwijzing is noodzakelijk om te voldoen aan de Europese verplichtingen die voortvloeien uit de Vogelrichtlijn. Het is ook een direct gevolg van de afspraken die zijn gemaakt in het Noordzeeakkoord. Het toekomstig Natura 2000-gebied is een belangrijk rust- en voedselgebied voor een groot aantal kust- en zeevogels. Het gebied voldoet voor een (groot) aantal soorten aan de criteria voor de aanwijzing als Vogelrichtlijngebied. Met de Hollandse Kust zal vrijwel de gehele kustzone aangewezen zijn als Vogelrichtlijngebied. De Hollandse Kust wordt zeewaarts begrensd door de 20-meter dieptelijn en landwaarts door de laagwaterlijn. Het gebied beslaat ongeveer 100.000 hectare. Op het moment van schrijven van deze aanvulling is het ontwerpbesluit nog niet ter inzage gelegd.

In de analyse van de wijzigingen van de Nota Ruimte is geconstateerd dat het toekomstig Natura 2000-gebied Hollandse Kust (tussen het Natura 2000-gebied Voordelta in het zuiden en het Natura 2000-gebied Noordzeekustzone) niet vermeld is. Met name het beleid ten aanzien van Economie en Energie (ruimte reserveren voor energie, kabels, leidingen en aanlandingen & ruimte borgen voor zandwinning, scheepvaar, data en defensie) kan potentieel verstorend zijn voor de vogelsoorten waarvoor dit Natura 2000-gebied wordt aangewezen. Significante gevolgen zijn dan zonder randvoorwaarden niet uit te sluiten. Voor dit gebied dient echter ook een Natura 2000-beheerplan gemaakt te worden. Daarin zullen maatregelen worden beschreven om de natuurwaarden te behouden en te voorkomen dat de kwaliteit van het gebied achteruitgaat. Dan zullen ook de randvoorwaarden bepaald moeten worden voor de activiteiten, met name met betrekking tot Economie en Energie, om te voorkomen dat deze schadelijke gevolgen

hebben voor de vogelsoorten waarvoor het gebied aangewezen zal worden. Bij de reflectie en conclusie in voorliggende PB wordt het belang van het Vogelrichtlijngebied Hollandse Kust nogmaals onder de aandacht gebracht.

2. Inhoudelijke toetsing gewijzigd beleid Nota Ruimte

Het beoordelingskader is beschreven in paragraaf 5.1 van de Passende Beoordeling bij het ontwerp-Nota Ruimte. Dit beoordelingskader is niet gewijzigd en ook toegepast op het gewijzigde beleid. Voor de leesbaarheid is de tekst over het beoordelingskader overgenomen in voorliggende aanvulling.

2.1 Beoordelingskader (niet gewijzigd ten opzichte van de PB bij de ontwerp-Nota Ruimte)

Het doel van deze beoordeling is het signaleren van beleidskeuzes waarvan het op voorhand significante effecten op Natura 2000-gebieden niet met zekerheid uitgesloten kunnen worden. In dat geval moeten er in de Nota Ruimte maatregelen worden opgenomen die de negatieve effecten voldoende verzachten, zodat aannemelijk gemaakt kan worden dat het beleid niet leidt tot significante effecten. In Tabel 2-1 is het beoordelingskader van deze passende beoordeling opgenomen.

Tabel 2-1 Toelichting stoplichtmethode beoordelingskader risico's.

	Risico op significant effect
Rood	Aantasting van de natuurlijke kenmerken van een Natura 2000-gebied (gelet op de doelstellingen en de staat van instandhouding) is niet uit te sluiten. Bij een rood licht kan de Nota Ruimte niet worden vastgesteld, tenzij de ADC-toets met succes wordt doorlopen.
Oranje	Negatieve effecten kunnen optreden, maar er is zicht op effectieve maatregelen waardoor het stoplicht, in de uitwerking in vervolgbesluiten, op groen kan komen. De opgave hiervoor kan wel groot zijn.
Licht oranje	Negatieve effecten kunnen optreden, maar er is zicht op effectieve maatregelen waardoor het stoplicht, in de uitwerking in vervolgbesluiten, op groen kan komen.
Groen	Risico op belemmeringen in de uitvoerbaarheid/vergunbaarheid zijn (zeer) beperkt; eventueel uitvoerbaar mits aan relatief eenvoudige randvoorwaarden voldaan wordt
Donkergroen	Zonder meer uitvoerbaar, significante effecten kunnen worden uitgesloten.

De Nota Ruimte verbindt inhoudelijk sectorale onderwerpen in vier integrale thema's. Deze thema's zijn:

- Water en bodem
- Landbouw en natuur
- Energie en economie
- Wonen, werken en bereikbaarheid

In de volgende paragrafen is voor elk van deze integrale thema's het gewijzigd beleid gescreend op de mogelijke impact op Natura 2000 en vervolgens getoetst; waarbij de mogelijke invloed op Natura 2000 is beschreven, het risico op significante gevolgen van dat ruimtelijk beleid en de aanbevelingen vanuit de toetsing aan de Natura 2000-gebiedsbescherming in de vorm van randvoorwaarden en aandachtspunten voor besluitvorming en uitwerking.

2.2 Water en bodem

Beleid Water en Bodem	Invloed op Natura 2000	Risico's op (significant) negatief effect	Randvoorwaarden en aandachtspunten voor besluitvorming en uitwerking
Bouwsteen: Op regionaal schaalniveau zorgen we voor regionale systemen in balans			
In nauwe samenwerking met gemeenten, provincies en waterschappen wordt een nationaal raamwerk voor de monitoring en beoordeling van bodemgezondheid ontwikkeld, vormgegeven aan het stimuleren van bodemgezondheid en bodemveerkracht en risico-gebaseerde en proportionele aanpak van verontreinigde locaties. Ook wordt gewerkt aan een beleidslijn gezonde bodems.	Geen fysieke ingreep. Monitoring van de bodemkwaliteit kan eraan bijdragen dat er tijdig maatregelen worden genomen die leiden tot een gezonde bodem; belangrijk voor biodiversiteit/kwaliteit/Natura 2000-gebieden.	Het beleid is zonder meer uitvoerbaar omdat er geen risico is op significant negatieve effecten.	Niet van toepassing.
Verbetering sturing watervragers via uitgebreidere toetsingskaders in de vergunningverlening en ruimtelijke ordening.	Wanneer de impact op Natura 2000-gebieden wordt meegenomen in het toetsingskader kunnen verdrogingseffecten op Natura 2000-gebieden worden voorkomen of verminderd.	Het uitgebreide toetsingskader biedt kansen om de waterbeschikbaarheid in Natura 2000-gebieden nadrukkelijk mee te wegen in de vergunningverlening en ruimtelijke plannen. Daarmee neemt het risico op verdroging af ten opzichte van de huidige situatie.	De impact van de watervraag vanuit diverse menselijke activiteiten op Natura 2000 gebieden opnemen in de toetsingskaders.
Bij ruimtelijke ontwikkelingen en keuzes over drinkwaterbronnen moet door de provincies vroegtijdig rekening worden gehouden met de drinkwatervoorziening. Er is ruimte nodig voor het uitbreiden van bestaande en aanwijzen van nieuwe waterwin- en beschermingsgebieden door provincies.	Waterwin- en grondwaterbeschermings-gebieden kunnen overlappen met Natura 2000-gebieden. Extra waterwinning kan leiden tot verdroging van grondwaterafhankelijke natuur. Tegelijkertijd zorgt de bescherming van drinkwaterbronnen voor minder verontreiniging van bodem en grondwater, wat ook positief is voor natuurwaarden.	Wanneer nieuwe waterwingebieden binnen of nabij Natura 2000-gebieden liggen, bestaat een risico op een significant negatief effect omdat Natura 2000-gebieden (zeer) gevoelig zijn voor verdroging en de actuele hydrologische situatie al een groot knelpunt vormt voor het realiseren van de instandhoudingsdoelstellingen. Echter, het tegengaan van verontreiniging leidt niet tot een risico op een significant negatief effect	Bij de locatiekeuze rekening houden met ligging ten opzichte van Natura 2000-netwerk en de ligging van de verdrogingsgevoelige natuurwaarden.
Het Rijk wijst Nationale Grondwaterreserves aan die ingezet kunnen worden tijdens rampen en voor de lange termijn.	De aanwijzing van Nationale Grondwaterreserves draagt bij aan het behoud/vergroten van de grondwatervoorraad. Op lange termijn of tijdens rampen kan de waterwinning leiden tot verdroging van grondwaterafhankelijke natuur.	Wanneer nieuwe waterwingebieden binnen of nabij Natura 2000-gebieden liggen, bestaat een risico op een significant negatief effect omdat Natura 2000-gebieden (zeer) gevoelig zijn voor verdroging en de actuele hydrologische situatie al een groot knelpunt vormt voor het realiseren van de instandhoudingsdoelstellingen. Echter, het	Bij de locatiekeuze rekening houden met ligging ten opzichte van Natura 2000-netwerk.

Beleid Water en Bodem	Invloed op Natura 2000	Risico's op (significant) negatief effect	Randvoorwaarden en aandachtspunten voor besluitvorming en uitwerking
Bouwsteen: Op regionaal schaalniveau zorgen we voor regionale systemen in balans			
		aanvullen van de grondwatervoorraad leidt niet tot een risico op een significant negatief effect.	
De toepassing van een generieke basismaatregel voor 'peilfixatie tot 40 centimeter drooglegging' in de veenweiden wordt verkend. Hierbij indexeren de waterschappen de waterpeilen niet meer voor bodemdaling tot een drooglegging van 40 centimeter is bereikt.	Het niet indexeren van de waterpeilen zorgt voor vernatting van de veenweidegebieden en draagt bij aan het tegengaan van veenafbraak.	De maatregelen zijn positief voor de veenweidegebieden. Echter, het is nog een verkenning, geen beleid. Daardoor is er geen zekerheid over dit effect en dit vormt een risico op een (significant) negatief effect aangezien bodemdaling een groot knelpunt is en het nemen van maatregelen om dit tegen te gaan urgent is (Van Gils *et al*, 2021).	Beleid vaststellen om grondwaterstand te verhogen en water beter vast te houden in de veenweidegebieden in combinatie met minder intensief agrarisch gebruik
Werken aan een gezonde bodem door in te zetten op aanpak bodemverontreinigingen, voorkomen van nieuwe verontreinigingen, het beperken van meststoffen en bestrijdingsmiddelen, verminderen van verdroging en verzilting.	De inzet op een gezonde bodem draagt bij aan een gezonde en vitale ondergrond. Het beperken van verontreinigingen, meststoffen verdroging en verzilting draagt positief bij aan de abiotische omstandigheden in Natura 2000-gebieden en heeft een positieve doorwerking op de kansen voor natuurherstel en natuurontwikkeling.	De maatregelen hebben een positief effect op Natura 2000-gebieden. Er zijn geen risico's op negatieve effecten.	Niet van toepassing.
Herstel en versterking van de sponswerking van de bodem.	Herstel en versterking vragen om systeemgerichte keuzes op perceelniveau. Dit heeft impact op de inrichting van het maaiveld, bodem en bergingsgebieden. Door vergroting van de sponswerking is de bodem (en daarmee ook Natura 2000-gebieden) weerbaarder tegen droogte. Ook kan er vernatting optreden in Natura 2000-gebieden door nieuwe inrichtingsmaatregelen.	De herinrichting om de sponswerking van de bodem te vergroten is over het algemeen positief voor Natura 2000-gebieden. Het draagt bij aan weerbaarheid tegen droogte. Daar staat tegenover dat vernatting niet in ieder Natura 2000-gebied wenselijk is. Zo is het onwenselijk dat sterke vernatting optreedt in Natura 2000-gebieden die zijn aangewezen voor droogte minnende soorten, bijvoorbeeld heide.	Rekening houden met beheerdoelstellingen bij het treffen van gebiedsgerichte maatregelen om de sponswerking van de bodem te herstellen.
Mogelijk zijn op termijn ook reserveringen nodig op land en op het water voor de winning van zand, grind en klei voor met name dijkversterking, ontwikkeling van infrastructuur en woningbouw. Het Rijk heeft een landelijk beeld van vraag en aanbod gevormd. Op basis van dat landelijk beeld maken we beleidskeuzes gericht op de	Het reserveren van ruimte voor de toekomstige winning van zand, grind en klei heeft op zichzelf geen direct effect op Natura 2000-gebieden, omdat nog geen concrete locaties of winningsactiviteiten zijn vastgelegd. Het beleidsvoornemen richt zich expliciet op een afweging tussen de beschikbaarheid van bouwgrondstoffen en	Bij de verdere uitwerking kunnen negatieve effecten op Natura 2000-gebieden optreden, bijvoorbeeld door verstoring, aantasting van habitats of veranderingen in de waterhuishouding. Deze effecten zijn afhankelijk van de locatiekeuze en inrichting van toekomstige winningslocaties. Op dit beleidsniveau is het risico op negatieve	Bij de locatiekeuze rekening houden met ligging ten opzichte van Natura 2000-netwerk.

Beleid Water en Bodem	Invloed op Natura 2000	Risico's op (significant) negatief effect	Randvoorwaarden en aandachtspunten voor besluitvorming en uitwerking
Bouwsteen: Op regionaal schaalniveau zorgen we voor regionale systemen in balans			
balans tussen voldoende beschikbaarheid van bouwgrondstoffen en bescherming van het water- en bodemsysteem	de bescherming van het water- en bodemsysteem.	effecten daarom beperkt, maar niet uit te sluiten	

2.3 Landbouw en natuur

Beleid **Landbouw en natuur**	Invloed op Natura 2000	Risico's op (significant) negatief effect	Randvoorwaarden en aandachtspunten voor besluitvorming en uitwerking
Bouwsteen: Samenhang landbouw en natuur met het regionale water- en bodem bodemsysteem			
Gebiedspartners dragen bij aan het verbeteren van de hydrologische condities rondom Natura 2000-gebieden. Bijvoorbeeld door het vergroten van de zoetwater beschikbaarheid.	Een betere zoetwatervoorziening draagt bij aan het verminderen van verdroging en het herstel van natuurlijke grond- en oppervlaktewatersysteem. Hierdoor verbeteren de omstandigheden voor grondwaterafhankelijke habitats en soorten die gevoelig zijn voor droogte.	De maatregel ondersteunt daarmee het behalen van de instandhoudingsdoelen van Natura 2000-gebieden. Negatieve effecten zijn niet te verwachten; het risico op negatieve effecten is verwaarloosbaar.	Niet van toepassing.
Inzet op duurzaam bodembeheer	Een gezonde bodem draagt indirect bij aan de instandhouding van Natura 2000-gebieden. Duurzaam bodembeheer, in de vorm van een evenwichtige nutriënten-huishouding, beperking van chemische middelen, behoud van organische stof en het voorkomen van bodemverdichting en verontreiniging, ondersteunt een robuust bodemecosysteem. Hierdoor blijven water- en nutriëntenstromen beter in balans en nemen risico's op uitspoeling van nutriënten en schadelijke stoffen naar beschermde natuurgebieden af.	De maatregel heeft naar verwachting een positief effect op Natura 2000-gebieden en draagt bij aan het behoud en herstel van natuurwaarden. Er is geen risico op negatieve effecten.	Niet van toepassing.

Beleid **Landbouw en natuur**	**Invloed op Natura 2000**	**Risico's op (significant) negatief effect**	**Randvoorwaarden en aandachtspunten voor besluitvorming en uitwerking**
Bouwsteen: Samenhang landbouw en natuur met het regionale water- en bodem bodemsysteem			
Provincies stellen gebiedsgericht grondwateronttrekkingsplafonds op. Met dit plafond is het mogelijk te bepalen hoeveel grondwater er in een bepaald systeem en in een bepaalde periode duurzaam onttrokken kan worden. Dit biedt het startpunt voor het vraagstuk rondom de verdeling van het beschikbare grondwater. Om het grondwatersysteem in de hoge zandgronden weer in balans te brengen worden de grondwaterstanden met 10 tot 50 centimeter verhoogd.	Het aanwijzen van grondwater-onttrekkingsplafonds biedt meer sturing op het gebruik van grondwater en draagt bij aan het voorkomen van overbelasting van grondwatersystemen. De verhoging van de grondwaterstanden met 10 tot 50 centimeter kan leiden tot herstel van natuurlijke hydrologische processen en vermindering van verdroging in grondwaterafhankelijke Natura 2000-gebieden. Met name vochtige heiden, hoogvenen, vennen, beekdalen en natte bossen kunnen hiervan profiteren. Tegelijkertijd kunnen veranderingen in de grondwaterstand lokaal ook gevolgen hebben voor habitattypen en soorten die juist gebaat zijn bij relatief droge omstandigheden.	Ten opzichte van de concept Nota Ruimte is de voorgenomen maatregel concreter uitgewerkt doordat provincies grondwater-onttrekkingsplafonds aanwijzen en een specifieke verhoging van de grondwater-standen wordt nagestreefd. Voor een groot deel van de grondwaterafhankelijke Natura 2000-gebieden zal dit een positief effect hebben doordat de kans op verdroging wordt verminderd en hydrologische herstelmaatregelen niet of minder worden belemmerd. Voor sommige doelen zullen negatieve effecten niet uit te sluiten zijn wanneer vernatting optreedt in gebieden waar instandhoudingsdoelen gericht zijn op relatief droge habitattypen of leefgebieden van soorten. Per saldo is de kans op significante negatieve effecten te verwaarlozen omdat de maatregel gericht is op herstel van een duurzaam functionerend watersysteem; een abiotische vereiste voor een duurzaam behoud van Natura 2000-waarden.	Bij de gebiedsgerichte uitwerking dienen de hydrologische vereisten uit natuurdoelanalyses, beheerplannen en landschapsecologische systeemanalyses (LESA's) te worden betrokken. Bij het vaststellen van grondwateronttrekkingsplafonds moet rekening worden gehouden met de waterbehoefte van nabijgelegen Natura 2000-gebieden. De verhoging van de grondwaterstanden vraagt om maatwerk waarbij negatieve effecten op droogteafhankelijke habitattypen worden voorkomen en wordt aangesloten bij de instandhoudingsdoelstellingen van het betreffende Natura 2000-gebied.

Beleid Landbouw en natuur	**Invloed op Natura 2000**	**Risico's op (significant) negatief effect**	**Randvoorwaarden en aandachtspunten voor besluitvorming en uitwerking**
Bouwsteen: Kwetsbare gebieden			
Rondom kwetsbare natuur- en watergebieden toewerken naar extensief agrarisch landgebruik van grondgebonden veehouderijen en plantaardige teelten. Ingezet wordt op een uitbreiding naar 280.000 hectare van het oppervlak waarop agrarisch natuurbeheer plaatsvindt. Het Rijk ontwikkelt regelgeving waarmee kaders voor deze gebieden ontstaan.	Door minder intensieve veehouderij en teelten nemen emissies van stikstof en andere nutriënten af, waardoor de druk op kwetsbare habitats vermindert. Daarnaast kan agrarisch natuurbeheer bijdragen aan een betere waterhuishouding, meer biodiversiteit en een grotere ecologische samenhang tussen natuurgebieden. De uitbreiding van het areaal agrarisch	Het beleid draagt bij aan het bereiken van waterkwaliteitsdoelen gecombineerd met andere doelstellingen op het gebied van natuur. Dit beleid heeft geen verhoging van de milieudruk tot gevolg en daarbij geen negatief effect op het Natura 2000-netwerk.	Het achtergrondrapport bij policybrief Agrarisch natuurbeheer: handvatten voor een succesvol agrarisch natuurbeheer (Huitzing et al., 2025) biedt kaders voor het behalen van de Vogel- en Habitatrichtlijn-doelstellingen met ANB. Hieruit volgen de volgende randvoorwaarden en aandachtspunten:

Beleid Landbouw en natuur	Invloed op Natura 2000	Risico's op (significant) negatief effect	Randvoorwaarden en aandachtspunten voor besluitvorming en uitwerking
Bouwsteen: Kwetsbare gebieden			
Agrarische ondernemers kiezen zelf voor de ontwikkelrichting waarmee zij kunnen voldoen aan die kaders	natuurbeheer versterkt deze positieve ontwikkeling.		• Actief grondbeleid is nodig om voldoende concentratie van ANB te realiseren. • Zet zware beheerpakketten in die gericht zijn op extensivering en leefgebied ontwikkeling. • Zet in op langjarige beheercontracten en aantrekkelijke beheervergoedingen • Zorg voor investeringspakketten met voldoende budget voor eenmalige investeringen, bijvoorbeeld de omschakeling naar extensieve bedrijfsvoering en de inrichting van gebieden. • Kies in de overgangsgebieden voor een aanpak gebaseerd op ruimtelijke zonering, normering van het landgebruik en vergoeding schadeloosstelling van verlies op vermogen en inkomen. • Zorg voor regie en blijf maatwerk centraal stellen in gebiedsprocessen.
Het Rijk stimuleert agrariërs te bewegen naar een passende en toekomstbestendige bedrijfsvoering in de kwetsbare gebieden richting extensieve(re) landbouw, zoals bijvoorbeeld kringloop- en biologische landbouw. Het Rijk ondersteunt deze beweging (onder meer) met het stelsel voor agrarisch natuur- en landschapsbeheer (ANLb)[1]. Rijk en medeoverheden voeren in de kwetsbare gebieden grondbeleid met een brede set aan beschikbare instrumenten (inzet van	Het stimuleren van een passende en toekomstbestendige bedrijfsvoering rond kwetsbare natuurgebieden heeft naar verwachting een positief effect op Natura 2000-gebieden. Extensieve landbouwvormen, zoals kringlooplandbouw en biologische landbouw, gaan doorgaans gepaard met lagere emissies van stikstof en andere nutriënten naar de omgeving. Daarnaast kunnen deze vormen van landbouw bijdragen aan een betere bodemkwaliteit, waterkwaliteit en biodiversiteit. Hierdoor neemt de druk op	De maatregelen dragen bij aan het behoud en herstel van natuurwaarden. Negatieve effecten op Natura 2000-gebieden zijn niet te verwachten.	Niet van toepassing.

[1] Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer (ANLb) is een Nederlands subsidiestelsel dat boeren en grondgebruikers vergoedt voor maatregelen die de natuur, het landschap en de biodiversiteit op landbouwgrond versterken

Beleid Landbouw en natuur	Invloed op Natura 2000	Risico's op (significant) negatief effect	Randvoorwaarden en aandachtspunten voor besluitvorming en uitwerking
Bouwsteen: Kwetsbare gebieden			
nationale grondbank LVVN, provinciale gronden, pachtuitgifte, vrijwillige kavelruil en wettelijke herverkaveling (voorheen WILG).	kwetsbare habitats en soorten af en worden de instandhoudingsdoelen van Natura 2000-gebieden ondersteund.		
Zonering rond Natura 2000-gebieden richt zich op meerdere drukfactoren zodat de natuur de kans krijgt zich te herstellen. Inzet op stikstof, hydrologie, waterkwaliteit, gewasbeschermingsmiddelen, uitbreiding van leefgebied van soorten en het tegengaan van versnippering in zones van circa 500 meter en daar waar noodzakelijk 1.000 meter Binnen deze zones vormen agrarische activiteiten en het daaraan gekoppelde grondgebruik geen bedreiging voor beoogd natuurherstel en wordt verdere verslechtering van de kwaliteit van de natuur (voldoen aan de habitatrichtlijn) voorkomen. Daarnaast zijn ook alle andere activiteiten binnen deze gebieden verenigbaar met water- en natuurdoelen	Door agrarische activiteiten en grondgebruik beter af te stemmen op de ecologische draagkracht van het gebied nemen de belasting door stikstof, nutriënten en andere verstorende factoren af. Daarnaast biedt extensief grondgebruik meer ruimte voor herstel van hydrologische omstandigheden en natuurlijke processen. Gebieden krijgen in eerste instantie de gelegenheid om een eigen aanpak tot stand te brengen waarmee de drukfactoren op het nabijgelegen Natura 2000-gebied substantieel worden verminderd en wordt toegewerkt naar een gunstige staat van instandhouding, door middel van het indienen van een omwisselbesluit.	Het toewerken naar een volwaardige extensieve vorm van landbouw en het niet toestaan van activiteiten die een bedreiging vormen voor natuurherstel in de zones rond Natura 2000-gebieden heeft naar verwachting een positief effect op beschermde natuurwaarden. Extensivering draagt bij aan het realiseren van de instandhoudingsdoelen van Natura 2000-gebieden. Negatieve effecten zijn niet te verwachten.	Niet van toepassing.
Het Rijk maakt, rondom een aantal gebieden, samen met provincies en waterschappen bindende afspraken over systeemherstelmaatregelen gericht op natuurherstel; en maakt afspraken over de tijdige uitvoering daarvan.	Door gezamenlijk in te zetten op herstel van hydrologische, ecologische en landschappelijke systemen worden knelpunten voor kwetsbare habitats en soorten aangepakt. De maatregelen kunnen bijdragen aan het verminderen van verdroging, het verbeteren van de waterkwaliteit en het verbinden van natuurgebieden.	Systeemherstel maatregelen ondersteunen het behalen van de instandhoudingsdoelen van Natura 2000-gebieden. Negatieve effecten zijn niet te verwachten.	Niet van toepassing.

Beleid Landbouw en natuur	Invloed op Natura 2000	Risico's op (significant) negatief effect	Randvoorwaarden en aandachtspunten voor besluitvorming en uitwerking
Bouwsteen: Kwetsbare gebieden			
Het Rijk werkt, samen met medeoverheden, in beekdalen met een nutriënten opgave vanuit de landbouw toe naar extensivering van de landbouw, vergelijkbaar met zonering rondom Natura 2000-gebieden.	Door minder intensief landgebruik neemt de uitstoot en uitspoeling van nutriënten af. Hierdoor verbetert de water- en bodemkwaliteit. Daarnaast kan extensivering bijdragen aan herstel van natuurlijke hydrologische processen en de kwaliteit van beekdalecosystemen.	Door de maatregelen neemt de druk op kwetsbare habitats en soorten af en worden de instandhoudingsdoelen van Natura 2000-gebieden ondersteund. Er worden geen negatieve effecten verwacht.	Niet van toepassing.
Het Rijk en medeoverheden maken ruimte voor het vasthouden en bergen van gebiedseigen water in de veenweidegebieden en minimaliseren de aanvoer van gebiedsvreemd water.	Het vasthouden en bergen van gebiedseigen water in veenweidegebieden heeft naar verwachting een positief effect op Natura 2000-gebieden. Door hogere grondwaterstanden en minder afvoer van water wordt veenoxidatie beperkt en nemen verdroging en bodemdaling af. Daarnaast draagt het verminderen van de aanvoer van gebiedsvreemd water bij aan het herstel van natuurlijke hydrologische omstandigheden en een betere waterkwaliteit.	De maatregelen dragen bij aan het verbeteren van de omstandigheden voor vochtige en grondwaterafhankelijke habitats en soorten. De maatregelen ondersteunen daarmee het behalen van de instandhoudingsdoelen van Natura 2000-gebieden. Er worden geen negatieve effecten verwacht.	Niet van toepassing.

Landbouw en natuur	Invloed op Natura 2000	Risico's op (significant) negatief effect	Randvoorwaarden en aandachtspunten voor besluitvorming en uitwerking
Bouwsteen Robuust natuursysteem			
Inzetten op meer natuurinclusiviteit bij ontwikkelingen buiten aangewezen natuurgebieden	Door bij ruimtelijke ontwikkelingen natuurinclusiviteit nadrukkelijk mee te nemen kan de ecologische samenhang tussen natuurgebieden toenemen.	De maatregelen dragen bij aan een betere verbinding tussen Natura 2000-gebieden en een toename van potentiële leefgebieden voor Vogel- en Habitatrichtlijn-doelsoorten (VHR-doelsoorten) en hebben daarmee een positief effect op het behalen van de Natura 2000-instandhoudingsdoelstellingen.	Niet van toepassing.
Naast NNN-uitbreiding ook aanvullende bescherming uitwerken om te voldoen aan het verslechteringsverbod vanuit de Natuurherstelverordening (NHV).	Met het natuurherstelplan moet Nederland gebieden herstellen en beschermen op land, aan de kust, in zoet water, bos, in landbouwgebieden, in steden en zee. Het natuurherstelplan moet de verslechtering van Natura 2000-gebieden stoppen en op termijn bijdragen aan herstel.	Het voornemen heeft een positief effect op de instandhouding van de huidige natuur kwaliteit binnen Natura 2000-gebieden en het Natuur Netwerk Nederland. Daarmee wordt ook een goede natuurkwaliteit geborgd in de verbinding tussen natuurgebieden.	Niet van toepassing.

Landbouw en natuur	Invloed op Natura 2000	Risico's op (significant) negatief effect	Randvoorwaarden en aandachtspunten voor besluitvorming en uitwerking
Bouwsteen Robuust natuursysteem			
Gebiedseigen kenmerken en het natuurlijke systeem zijn leidend bij het realiseren van nieuwe natuur. Zo wordt aangesloten bij het lokale water- en bodemsysteem, de beschikbaarheid van zoetwater en inheemse plant- en diersoorten.	Door voor de ontwikkeling van nieuwe natuur uit te gaan van natuurlijke processen en gebiedseigen omstandigheden neemt de kans toe op het duurzaam behouden van habitats en leefgebieden voor soorten. Dit kan bijdragen aan de kwaliteit en samenhang van het Natura 2000-netwerk.	De maatregel heeft een positief effect op Natura 2000-gebieden. Door uit te gaan van natuurlijke systeemkenmerken wordt de kans op ecologisch minder geschikte natuurontwikkeling beperkt. Negatieve effecten zijn niet te verwachten.	Niet van toepassing.

Beleid Landbouw en natuur	Invloed op Natura 2000	Risico's op (significant) negatief effect	Randvoorwaarden en aandachtspunten voor besluitvorming en uitwerking
Bouwsteen: Inzetten op regionale kansen voor economie en energie			
Keuzes die nieuw zijn staan al bij water en bodem en zijn daar getoetst.	Niet van toepassing.	Niet van toepassing.	Niet van toepassing.

2.4 Energie en economie

Beleid Economie en Energie	Invloed op Natura 2000	Risico's op (significant) negatief effect	Randvoorwaarden en aandachtspunten voor besluitvorming en uitwerking
Bouwsteen: Inzetten op regionale kansen voor economie en energie			
Ruimtelijke ordening die voldoende flexibel is om nieuwe economische activiteiten mogelijk te maken, iedere regio biedt diverse soorten ruimte voor sectoren die nodig zijn in die regio.	Deze benadering van de regionale ecosystemen levert voordelen op met betrekking tot efficiëntie, wat zorgt voor een beperkter ruimtebeslag. De ontwikkelingen zullen altijd buiten Natura 2000-gebieden plaatsvinden, maar het invloedsgebied van deze gebieden door verstoring door geluid of licht, of door stikstofdepositie kan wel overlappen met Natura 2000-gebieden. Indien deze ontwikkelingen gebundeld worden, is het invloedsgebied ook beperkter en daardoor minder kans op overlap met Natura 2000-gebieden. Dat is een positief effect op de (leef)omgeving. Het beleid betekent minder reden tot uitbreiding en	Gezien de verwachte effecten (zie kolom invloed op Natura 2000) is het beleid zonder meer uitvoerbaar. Er is geen risico op significant negatieve effecten. ➢ Geen wijziging risico's ten opzichte van beoordeling bouwsteen 2; Integrale benadering bestaande regionale ecosystemen bedrijventerreinen (clustering van bedrijventerreinen)	Bij de locatiekeuze rekening houden met ligging ten opzichte van Natura 2000-netwerk.

Beleid Economie en Energie	Invloed op Natura 2000	Risico's op (significant) negatief effect	Randvoorwaarden en aandachtspunten voor besluitvorming en uitwerking
Bouwsteen: Inzetten op regionale kansen voor economie en energie			
	dus minder noodzaak om dichter op Natura 2000 gebieden te bouwen. Daarnaast biedt clustering kansen voor de ontwikkeling of het gebruik van schone technologieën en daardoor minder stikstofuitstoot. Clustering leidt daarmee tot een afname van de milieudruk van bedrijventerreinen op Natura 2000-gebieden.		
Decentrale ontwikkelingen gebiedsgericht vormgeven, waarbij lokale energie-opwek en opslag en verbruik van energie zoveel mogelijk bij elkaar komen, zowel in tijd als in ruimte.	De tracékeuze kan grote effecten hebben, zeker bij grote tracés voor energie. Aanpassingen in de fysieke ruimte kunnen leiden tot versnippering, verstoring, stikstofdepositie en verdroging. Het betreft hier vooral tijdelijke effecten in de aanlegfase, maar deels ook permanente effecten. Vanwege de beschermde status van de Natura 2000-gebieden ligt het niet voor de hand dat dit beleid resulteert in extra ruimtebeslag in Natura 2000-gebieden. De aanleg van energie-infrastructuur en de daaraan gekoppelde verduurzaming van de industrie leidt ook tot stikstofreductie. De decentrale ontwikkeling leidt daardoor tot een afname van de milieudruk op Natura 2000-gebieden (beter en geoptimaliseerd)	Gezien de verwachte effecten (zie kolom invloed op Natura 2000) is het beleid zonder meer uitvoerbaar. Er is geen risico op significant negatieve effecten.	Bij de locatiekeuze rekening houden met ligging ten opzichte van Natura 2000-netwerk. Randvoorwaarde kan dan zijn dat ook tracés niet (onder)door natura 2000 gebieden gaan.
Het kabinet ziet voor de toekomstmogelijkheden voor de toepassing van SMR's in het regionale energiesysteem In het Programma Energiehoofdstructuur II worden nadere keuzes vastgelegd over potentiële locaties voor SMR's en de ruimtelijke voorwaarden daarbij.	Afhankelijk van de locatie kan verstoring door geluid, licht en optische verstoring optreden in Natura 2000-gebieden. Daarnaast kunnen onttrekking en lozing van oppervlaktewater van grote invloed zijn op Natura 2000-gebiede. Ook is een tijdelijke toename van stikstofdepositie tijdens de realisatiefase aan de orde. Ten opzichte van de huidige situatie kan de milieudruk op het Natura 2000-	Gezien de huidige knelpunten waardoor de staat van instandhouding van Natura 2000-gebieden onder druk staat is de verwachting dat er enig risico is op significante effecten. Dat risico is echter kleiner dan bij de realisatie van een nieuwe kerncentrale.	Bij de locatiekeuze rekening houden met ligging ten opzichte van Natura 2000-netwerk. Bij de bouw de emissies van stikstof beperken.

Beleid Economie en Energie	Invloed op Natura 2000	Risico's op (significant) negatief effect	Randvoorwaarden en aandachtspunten voor besluitvorming en uitwerking
Bouwsteen: Inzetten op regionale kansen voor economie en energie			
	netwerk toenemen. Het effect van SMR's is beperkter dan bij de mogelijke keuze voor nieuwe kerncentrales. Het beleid is niet duidelijk in de keuzes voor het type energieopwekking en mogelijke locaties.		
Ten aanzien van zeekabels zet het Kabinet in op het stimuleren van nieuwe zeekabel-aanlandingen samen met de Zeekabel Coalitie en het actief positioneren van Nederland als aantrekkelijke aanlandlocatie. Europa en Nederland werken daarbij, in het licht van de veranderde geopolitieke omstandigheden, aan strategische zeekabelverbindingen, die onze weerbaarheid en autonomie versterken met meer routediversiteit en redundantie.	De tracékeuze en de aanleg van zeekabels kan leiden tot ruimtebeslag, verstoring en aantasting van de waterkwaliteit van zee- en kustmilieu's, die ook beschermd worden als Natura 2000-gebieden.	De menselijke activiteiten op de Noordzee drukken een grote stempel op de natuurlijke balans. Ze leiden tot een groot aantal knelpunten waardoor de staat van instandhouding van de Noordzee-natuurwaarden onder druk staat. Een toename van dat gebruik leidt tot een toename van de milieudruk op de Noordzee en dan is het risico op significante effecten groot.	Om de balans te bewaken, wordt er gewerkt aan ruimtelijke ordening en natuurbescherming, zoals afspraken over beschermde natuurgebieden via het Noordzeeakkoord. Deze vormen randvoorwaarden voor de uitwerking van het beleid. Bij de locatiekeuze rekening houden met ligging ten opzichte van Natura 2000-netwerk. Daarnaast brongerichte maatregelen om de milieudruk zo beperkt mogelijk te houden.

Beleid Economie en Energie	Invloed op Natura 2000	Risico's op (significant) negatief effect	Randvoorwaarden en aandachtspunten voor besluitvorming en uitwerking
Bouwsteen: Toekomstbestendig maken van alle bedrijventerreinen			
Bij het toekomstbestendig maken van de bedrijventerreinen benutten we kansen voor natuur-inclusiviteit, klimaatadaptatie en energietransitie.	Verduurzaming en vergroening kunnen leiden tot een betere ecologische kwaliteit van de omgeving en daardoor positieve effecten hebben op Natura 2000-gebieden. Denk hierbij bijvoorbeeld aan stikstofreductie, vergroening en verduurzaming van het bedrijventerrein. Vergroening en natuurinclusiviteit op bedrijventerreinen kunnen zorgen voor betere ecologische verbindingen.	Dit beleid is zonder meer uitvoerbaar. Omdat er sprake is van positieve effecten is er geen risico is op significant negatieve effecten. Het specifiek benoemen van natuurinclusiviteit is een positieve wijziging van de Nota Ruimte. ➢ Geen wijziging risico's ten opzichte van beoordeling bouwsteen 1; Verduurzaming van bedrijventerreinen en het benutten van de kansen voor energy hubs.	Niet van toepassing.

Beleid Economie en Energie	Invloed op Natura 2000	Risico's op (significant) negatief effect	Randvoorwaarden en aandachtspunten voor besluitvorming en uitwerking
Bouwsteen: verduurzamen, beschermen en versterken van energie-intensieve haven- en industrieclusters			
De haven- en industrieclusters kenmerken zich door de mogelijkheid om ruimte te bieden aan activiteiten met de hoogste milieubelasting. Door deze functies in de clusters te concentreren helpt dit om milieudruk elders in het land te voorkomen. Tegelijkertijd hebben deze activiteiten wel impact op de omgeving van de clusters. En zien we in een aantal clusters de draagkracht van de nabije (leef)omgeving onder druk staan. De invulling van de ruimte zal daarom goed afgewogen moeten worden tegen andere belangen, zoals leefomgevings-kwaliteit en gezondheid van omwonenden.	Ook al is er sprake van concentratie. Deze bedrijvigheid kan leiden tot ruimtebeslag, verstoring en stikstofdepositie. Bij de andere belangen die bij de afweging betrokken moeten worden, is leefomgevingskwaliteit benoemd, daaronder kunnen ook de natuurwaarden worden verstaan. Dat is een positieve wijziging van de Nota Ruimte	Ten opzichte van de huidige situatie kan de milieudruk op het Natura 2000-netwerk ook toenemen. Alle Natura 2000-landschappen zijn gevoelig voor de drukfactoren zoals verstoring en stikstofdepositie. Daarom leidt dit tot een kans op een significant gevolg.	Bij de locatiekeuze rekening houden met ligging ten opzichte van Natura 2000-netwerk. Daarnaast brongerichte maatregelen om de milieudruk zo beperkt mogelijk te houden. Duurzaamheidsmaatregelen en natuurinclusief ontwerpen, in ieder geval rekening houdend met de basiskwaliteit natuur kunnen nadelige gevolgen op de milieudruk beperken. Met name in zones grenzend aan Natura 2000-gebieden dient aandacht uit te gaan naar de bescherming van de natuurwaarden; gezien ook de zonering die uitgewerkt gaat worden rond N2000-gebieden.

Beleid Economie en Energie	Invloed op Natura 2000	Risico's op (significant) negatief effect	Randvoorwaarden en aandachtspunten voor besluitvorming en uitwerking
Bouwsteen beschermen en doorontwikkelen van (inter)nationale corridors en overslagpunten			
Uitbreiding van het elektriciteitsnet en het energiesysteem als geheel; bouw transformatorhuisjes, onder- en bovengrondse kabels en hoogspanningsstation.	Dit beleid betekent dat extra voorzieningen nodig zijn. 100 en 150 kV-verbindingen wordt ondergronds aangelegd. Deze leiden tot tijdelijke stikstofdepositie en bij toepassing van bemaling kan ook verdroging optreden bij aanleg. 380 kV-verbindingen worden bovengronds aangelegd. Naast stikstofdepositie en verdroging is daardoor ook ruimtebeslag mogelijk. Omdat 380 kV-verbindingen bovengronds worden aangelegd en kruising van Natura 2000-gebieden niet altijd kan worden voorkomen, kunnen ook faunaslachtoffers optreden door aanvaringen met hoogspanningslijnen. De inzet van duurzame energie kan ertoe leiden dat de stikstofdepositie op de Natura 2000-gebieden daalt.	Ten opzichte van de huidige situatie kan de milieudruk op het Natura 2000-netwerk toenemen. Het beleid is niet duidelijk in de keuzes voor het type energieopwekking en mogelijke locaties. Gezien de huidige knelpunten ten aanzien van de staat van instandhouding en de mogelijke effecten is de verwachting dat er een risico is op een significant negatief effect. Mede ook omdat het aandeel van het positieve effect via daling van de achtergrondwaarde aan stikstofdepositie niet bekend is. ➢ Is bijna vergelijkbaar met beoordeling bouwsteen 2 "Beter benutten van bestaande energienetwerken en verder optimaliseren en versterken". Alleen de SMR's zijn nu geen onderdeel van dit beleid, zijn nu onderdeel van beleid Energie.	Inzet op duurzame energie concretiseren en duidelijker aangeven dat daarmee ook voorzien wordt in de (toekomstige) behoefte. Bij de locatiekeuze rekening houden met ligging ten opzichte van Natura 2000-netwerk. Daarnaast brongerichte maatregelen om de milieudruk bij aanleg zo beperkt mogelijk te houden.
Het Rijk zet in op een betere spreiding van grootschalige energieopwekking en energie-infrastructuur. Naast aanlandingen van wind op zee aan de kust wordt verkend hoe windenergie op zee dieper landinwaarts kan worden aangesloten en hoe het binnenlandse aanbod van hernieuwbare (wind) energie verder kan worden opgeschaald op locaties met voldoende vraag en transportcapaciteit. Ook wordt de mogelijkheid verkend om de energievraag op strategische locaties aan de kust te vergroten.	Op dit abstractieniveau zijn de locaties en omvang van nieuwe energieproductie en energie-infrastructuur nog niet bekend. Daardoor zijn de effecten op Natura 2000-gebieden nog niet concreet vast te stellen. De verdere uitbreiding van energie-infrastructuur en hernieuwbare energieopwekking kan leiden tot ruimtebeslag, verstoring, versnippering van leefgebieden en tijdelijke stikstofemissies tijdens aanlegwerkzaamheden. Nieuwe verbindingen tussen kustgebieden en het achterland kunnen Natura 2000-gebieden kruisen of in de nabijheid daarvan worden gerealiseerd. Daarnaast kunnen windenergieprojecten (op land) effecten	Gezien de omvang van de benodigde energie-infrastructuur en actuele knelpunten bij het behalen van de instandhoudingsdoelen van de verschillende Natura 2000-gebieden is het risico op significante negatieve effecten groot. Risico's ontstaan vooral door de mogelijke effecten van aanvaringsslachtoffers van (grootschalige) windparken op populatieniveau waardoor populatiedoelen (extra) onder druk komen te staan. Voor een aantal soorten staat de gunstige staat van instandhouding op dit moment al onder druk.	Bij de verdere uitwerking van locaties voor energieopwekking, energie-infrastructuur en nieuwe aanlandingsverbindingen moet rekening worden gehouden met de ligging en de kwetsbaarheid van Natura 2000-gebieden (met name ten aanzien van aanvaringsslachtoffers) in combinatie met de mogelijkheid tot het nemen van mitigerende maatregelen. Er zijn mitigerende maatregelen te nemen om aanvaringsslachtoffers bij windturbines te beperken (zoals toepassen kleine windturbines of de stilstandsregeling bij gunstige omstandigheden voor de trek (zowel van vleermuizen als van vogels))

Beleid Economie en Energie	Invloed op Natura 2000	Risico's op (significant) negatief effect	Randvoorwaarden en aandachtspunten voor besluitvorming en uitwerking
Bouwsteen beschermen en doorontwikkelen van (inter)nationale corridors en overslagpunten			
	veroorzaken door verstoring van vogels en vleermuizen en door aanvaringsslachtoffers, met name op trekroutes en in de nabijheid van vooral Vogelrichtlijngebieden of Habitatrichtlijngebieden aangewezen voor vleermuizen.		

Beleid Economie en Energie	Invloed op Natura 2000	Risico's op (significant) negatief effect	Randvoorwaarden en aandachtspunten voor besluitvorming en uitwerking
Bouwsteen 5: Noordzee			
Bouwsteen is verplaatst naar hoofdstuk 11 "gebieden"; onderdeel grote wateren en de Noordzee. De Nota Ruimte geeft daarin aan dat de ruimtelijke keuzes voor de Noordzee tot 2030 met een doorkijk tot 2050 door het Rijk worden vastgelegd in - de Partiële Herziening van - het Programma Noordzee 2022-2027 en vervolgens in het Programma Noordzee 2028-2033, als onderdeel van het Nationaal Water Programma 2028-2033. Daar is wel natuur in meegenomen.	De Nota Ruimte maakt voor de Noordzee (nog steeds) geen keuzes voor herstel van de natuurwaarden. Het voorgenomen beleid voor de ruimtelijke activiteiten op de Noordzee kan nog steeds leiden tot ruimtebeslag, verstoring, vertroebeling e.d. op de natuurwaarden van de Noordzee omdat de Nota Ruimte nog steeds voorziet in ontwikkelingen op de Noordzee.	Gezien de huidige knelpunten door de menselijke activiteiten en het feit dat de staat van instandhouding van de natuurwaarden op de Noordzee onder druk staat, is de verwachting het risico op significant negatieve effecten mogelijk groot is.	De aandachtspunten uit de PB (augustus 2025) bij de bouwsteen Noordzee blijven belangrijk ten aanzien van ruimtelijke ontwikkelingen in de Noordzee.

2.5 Wonen, werken, bereikbaarheid

Beleid Wonen, werken en bereikbaarheid	Invloed op Natura 2000	Risico's op (significant) negatief effect	Randvoorwaarden en aandachtspunten voor besluitvorming en uitwerking
Bouwsteen nationaal: Een ontwikkelgericht nationaal netwerk			
Aanvullend op de eerder aangewezen 21 grootschalige woningbouwgebieden worden er nu tien nieuwe grootschalige woningbouwlocaties aangewezen waar regie van het Rijk noodzakelijk is: ➢ Vijf gebieden die t/m 2035 al een substantiële bijdrage leveren aan de woningbouwopgave in Deventer, Haarlem, Leeuwarden, Maastricht en Weert. ➢ Vijf gebieden die in de periode 2035-2040 aan zet komen in Assen, Best, Vlissingen/Middelburg, Roosendaal en Zuidplas. Teksten Vista zijn aangevuld met een inhoudelijke verdieping op strategieën. Gebieden zelf zijn ook deels gewijzigd. Emmen is initiëren geworden, Noord-Holland Noord is opgeknipt in regio Alkmaar hoorn (stimuleren i.p.v. versterken), kop van Noord-Holland versterken gebleven.	Nieuwe woongebieden kunnen een verkeersaantrekkende werking hebben en daarmee leiden tot toename van stikstofdepositie. Als de woongebieden dicht bij N2000-gebieden komen te liggen (ca < 1,5 km) is verstoring door aanwezigheid van de woongebieden mogelijk. Nieuwe woongebieden leiden tot extra recreanten die ook in de N2000-gebieden kunnen gaan recreëren en daar verstoring en verontreiniging veroorzaken. Het betreft de gebieden rond Deventer (Rijntakken, Sallandse Heuvelrug), Haarlem (Kennemerland-Zuid), Leeuweraden (Groote Wielen, Alde Feanen), Maastricht (Sint Pietersberg & Jekerdal, Savelsbos, Bemelerberg & Schiepersberg, Grensmaas) en Weert (Weerter- en Budelerbergen & Ringselven, Sarsven & de Banen). Het aantal gebieden is uitgebreid (21 ipv 17 en 10 voor rijksregie i.p.v. 4). Het grotere aantal gebieden heeft niet noodzakelijk een relatie met de toename van het aantal recreanten, daarvoor is vooral het aantal woningen bepalend. Dat beleid verandert niet.	Extra stikstofdepositie leidt in een groot aantal stikstofgevoelige N2000-gebieden tot een groot risico op een significant negatief effect. Gezien de recreatiedruk op de gebieden groot is, kan dit een groot risico vormen door toename van deze recreatiedruk. De 5 gebieden op de langere termijn worden gekozen op basis water bodem, mobiliteit, waterveiligheid, stikstof. Dit kan betekenen dat het risico op significante gevolgen van deze gebieden beperkt zijn. Wel leidt het beleid om de agglomeratiekracht te concentreren op goed bereikbare plekken bijvoorbeeld rondom OV-knopen en de inzet van een sterk geïntegreerd onderliggend netwerk van hoogwaardige ov-, fiets- en voetgangers-verbindingen tot een beperking van het autoverkeer waardoor de milieudruk door (toename van) stikstofdepositie wordt beperkt. ➢ Bovenstaande beoordeling betreft de beoordeling van de wijziging van het beleid. Beoordeling wijzigt echter niet ten opzichte van de beoordeling van de ontwerp-Nota. Het risico op significante gevolgen van de totale ontwikkeling van de grootschalige woningbouwgebieden is groot.	Beleid ten aanzien van ov-, fiets- en voetgangersverbindingen prioriteit geven bij de uitwerking en realisatie van (nieuwe) woningbouwlocaties en daarbij ook aandacht hebben voor de huidige bewoners. Deze maatregelen kunnen het effect van de verkeersaantrekkende werking van nieuwe woningbouwgebieden (zoals bijvoorbeeld verstoring door geluid en stikstofdepositie) beperken. Daarnaast bepalen deze verbindingen ook de bereikbaarheid en toegankelijkheid van nieuwe natuur- en groengebieden naast de Natura 2000-gebieden zodat de recreatiedruk kan worden beperkt. Randvoorwaarde is dat er heldere afspraken worden gemaakt over het effect op Natura 2000-gebieden. Dat kan door een "Groen groeit mee"-beleid uit te werken; dat houdt in dat bij plannen voor nieuwe woonwijken voorzien wordt in voldoende groengebieden die gemakkelijk vanuit de woonwijken te bereiken zijn als buffer naar de Natura 2000-gebieden.

Beleid Wonen, werken en bereikbaarheid	Invloed op Natura 2000	Risico's op (significant) negatief effect	Randvoorwaarden en aandachtspunten voor besluitvorming en uitwerking
Bouwsteen nationaal: Een ontwikkelgericht nationaal netwerk			
Met het oog op de toekomstige vraag is het van belang dat er ook in de periode na 2040 voldoende grootschalige woningbouwlocaties zijn. Daarom verkennen we waar op de langere termijn (t/m 2050 en verder) nieuwe grootschalige woningbouwgebieden kunnen worden aangewezen. De algemene verstedelijkingsvisie en de VISTA-strategie vormen hiervoor de basis. Dit werken we, samen met de medeoverheden, verder uit in regionale verstedelijkingsstrategieën.	Nieuwe woongebieden kunnen een verkeersaantrekkende werking hebben en daarmee leiden tot toename van stikstofdepositie. Als de woongebieden dicht bij N2000-gebieden komen te liggen (ca < 1,5 km) is verstoring door aanwezigheid van de woongebieden mogelijk. Nieuwe woongebieden leiden tot extra recreanten die ook in de N2000-gebieden kunnen gaan recreëren en daar verstoring en verontreiniging veroorzaken.	Extra stikstofdepositie leidt in een groot aantal stikstofgevoelige N2000-gebieden tot een groot risico op een significant gevolg. Gezien de huidige recreatiedruk op de natuurgebieden groot is, kan dit een groot risico vormen door toename van deze recreatiedruk.	Zie vorige punt voor de randvoorwaarden en uitgangspunten voor de uitwerking.
Straatje erbij van 100 (in de Ontwerp Nota Ruimte) naar 200 woningen (moet nog steeds passen bij ruimtelijke context) en voldoen aan de uitgangspunten Nota ruimte.	Nieuwe woongebieden leiden tot extra recreanten die ook in de N2000-gebieden gaan recreëren en daar verstoring en verontreiniging veroorzaken.	Gezien het zeer beperkt aantal woningen is het risico op significante gevolgen van dit voornemen afzonderlijk te verwaarlozen. Cumulatief kan het een aandachtspunt vormen.	Zie vorige punt voor de randvoorwaarden en uitgangspunten voor de uitwerking.

Beleid Wonen, werken en bereikbaarheid	Invloed op Natura 2000	Risico's op (significant) negatief effect	Randvoorwaarden en aandachtspunten voor besluitvorming en uitwerking
Bouwsteen: sterke en onderscheidende regio's			
In S-regio's biedt toerisme kansen voor economische ontwikkeling door de vaak aanwezige landschappelijke kwaliteiten van deze regio's (zoals de kust, bossen of cultureel erfgoed). De VISTA-strategie Versterken zet in deze regio's minder in op (grootschalige) stedelijke groei en juist op leefbaarheid en lokaal ondernemerschap. In landelijke gebieden, kustregio's en recreatieve landschappen kan toerisme juist een impuls geven aan lokale ondernemingen, verblijfsrecreatie, streekproducten en kleinschalige	Het versterken van toerisme leidt tot extra recreanten die ook in de N2000-gebieden gaan recreëren en daar verstoring en verontreiniging veroorzaken.	Gezien de huidige recreatiedruk op de Natura 2000-gebieden al groot is waardoor het behalen van de instandhoudingsdoelen onder druk komt te staan, kan een toename van de recreatiedruk een groot risico op een significant gevolg vormen.	Bij de uitwerking beleid rekening houden met de mogelijke problemen met betrekking tot recreatiedruk. Daarnaast versterken van het landschap buiten Natura 2000-gebieden zodat ook die gebieden een aantrekkelijk alternatief kunnen vormen voor de natuurgebieden. In en rond de Natura 2000-gebieden aandacht voor recreatiezonering uitwerken.

Beleid Wonen, werken en bereikbaarheid	Invloed op Natura 2000	Risico's op (significant) negatief effect	Randvoorwaarden en aandachtspunten voor besluitvorming en uitwerking
Bouwsteen: sterke en onderscheidende regio's			
voorzieningen. Ook natuur-, cultuur- en erfgoedlocaties kunnen door toerisme beter worden benut en onderhouden, doordat bezoekersstromen economische dragers creëren voor beheer, behoud en verdere ontwikkeling.			Randvoorwaarde is dat er heldere afspraken worden gemaakt over het effect op Natura 2000-gebieden. Dat kan door een "Groen groeit mee"-beleid uit te werken; dat houdt in dat bij plannen voor nieuwe woonwijken voorzien wordt in voldoende groengebieden die gemakkelijk vanuit de woonwijken te bereiken zijn als buffer naar de Natura 2000-gebieden.
Bij nieuwe ontwikkelingen wordt water- en bodem sturend als richtinggevend principe meegenomen. Dit beleid is een aanscherping van het beleid uit de ontwerp-Nota Ruimte ten gunste van Natura 2000 (was "er wordt rekening mee gehouden)	Dit beleid kan heel bepalend zijn voor locatiekeuzes, tracékeuze, inrichtingskeuze en gebruik en heeft daarmee direct effect op natuur. Voorwaarde is dan wel dat Water- en bodem ook echt sturend zijn en dat activiteiten bijdragen aan het verbeteren van het water- en bodemsysteem. Het principe Water en bodem sturend is positief voor Natura 2000-gebieden. Het principe voorkomt in ieder geval versterking van de bestaande hydrologische knelpunten bij nieuwe ontwikkelingen en door rekening te houden met dit principe kunnen er ook maatregelen genomen worden om de hydrologische knelpunten op te lossen.	De keuze zelf is zonder meer uitvoerbaar omdat er geen risico is op significant negatieve effecten.	Niet van toepassing.

Beleid Wonen, werken en bereikbaarheid	Invloed op Natura 2000	Risico's op (significant) negatief effect	Randvoorwaarden en aandachtspunten voor besluitvorming en uitwerking
Bouwsteen: complete en prettige leefomgeving			
We voldoen aan de doelen van de Natuurherstelverordening (NHV) voor de stedelijke ecosystemen en dragen daarmee bij aan biodiversiteit, klimaatadaptatie en een gezonde leefomgeving.	Geen direct effecten op Natura 2000-waarden: algemene verbetering van de kwaliteit van de natuur is een positief effect.	Het beleid is zonder meer uitvoerbaar omdat er geen risico is op significant negatieve effecten.	Niet van toepassing.
We zetten in op actieve mobiliteit (lopen en fietsen) als integraal onderdeel van een ruimtelijk efficiënte inrichting van gezonde en aantrekkelijke leefomgevingen en als onderdeel van ketenmobiliteit bij (OV)knooppunten. Het fietsnetwerk vormt een onlosmakelijke schakel in het nationaal mobiliteitssysteem, onder meer door bij knooppunt-ontwikkeling ruimte te bieden aan duurzame en gezonde ketenmobiliteit, de combinatie van actieve mobiliteit en openbaar vervoer. Investeringen in fietsinfrastructuur zijn relatief kosten efficiënt waardoor het fietsnetwerk kan worden doorontwikkeld.	Alternatieven voor autogebruik leiden ertoe dat de verkeersaantrekkende werking door extra woningen en bedrijvigheid beperkt wordt en de toename van stikstofemissies beperkt is. Ook verstoring door geluid langs wegen door of langs Natura 2000-gebied is dan beperkter ten opzichte van de situatie zonder stimulans van actieve mobiliteit. Het beleid kan bijdragen aan het beperken van stikstofdepositie door autoverkeer. Maar de ontwikkeling van een wandel- en fietsnetwerk kan ook bijdragen aan nieuwe drukfactoren in Natura 2000-gebieden. De aanleg van nieuwe wandel- en fietspaden kan echter ook negatieve effecten hebben wanneer deze door of nabij Natura 2000-gebieden worden aangelegd. Hierbij kan sprake zijn van ruimtebeslag, versnippering, verstoring tijdens de aanlegfase en een blijvende toename van recreatief gebruik en verstoring. Dit kan leiden tot verlies of verslechtering van de kwaliteit van habitats of van leefgebieden van soorten	Het risico op een significant negatief effect is per saldo beperkt negatief omdat er enerzijds sprake is van een positief effect voor N2000 als gevolg van het terugdringen van autoverkeer en anderzijds een negatief effect op N2000 als gevolg van de doorontwikkeling van het wandel- en fietsnetwerk. Als in dat kader nieuwe wandel- en fietspaden door of nabij Natura 2000-gebieden worden aangelegd, is er een risico op een significant gevolg. Gezien de huidige recreatiedruk op de Natura 2000-gebieden al groot is waardoor het behalen van de instandhoudingsdoelen onder druk komt te staan, kan een toename van de recreatiedruk door de toename van de paden een risico op een significant gevolg vormen. Het terugdringen van autoverkeer verstrekt de gewenste daling van de achtergrondwaarden in de stikstofgevoelige Natura 2000-gebieden.	Bij verdere uitwerking rekening houden met de ligging en kwetsbaarheid van de Natura 2000-doelen voor recreatie van Natura 2000 gebieden. Geen nieuwe fiets- en wandelpaden in Natura 2000-gebieden en/of toepassen recreatiezonering waarbij er binnen Natura 2000-gebieden zones komen waar geen/weinig recreatie is toegestaan.

2.6 Invloed gewijzigde beleidskeuzes op N2000-gebieden in de buurlanden

In Paragraaf 5.6 van de PB bij de ontwerp-Nota Ruimte zijn de effecten van keuzes op Natura 2000-gebieden in het buitenland beoordeeld. De wijzigingen veranderen de conclusie voor de Natura 2000-gebieden in de buurlanden niet. De relevante tekst uit de PB bij de ontwerp-Nota Ruimte is hier overgenomen.

"*Wanneer de activiteiten op de Noordzee/kust plaats vinden waar belangrijke vliegroutes van vleermuizen en vogels liggen (ook van en naar het buitenland) is er een groot risico op significante effecten. Gezien het beleid voor de Noordzee in de Nota Ruimte bestaat het risico op aantasting van internationale trekroutes van vogels. Dat geldt ook voor activiteiten met veel onderwatergeluid. Dan dient voor de bruinvis naar de hele populatie op de Noordzee te worden gekeken. In de uitwerking van het bruinvisbeschermingsplan is aangegeven dat bescherming van deze migrerende soort in alleen Natura 2000-gebieden onvoldoende is om de gunstige staat van instandhouding van deze soort te bereiken en te behouden. Alleen al daarom is een Noordzee-brede bescherming voor de natuurwaarden meer gepast. Deze opgave is niet duidelijk zichtbaar in de Nota Ruimte.*

De Nota Ruimte kan alleen worden vastgesteld als het Nederlandse deel van het N2000-netwerk niet aangetast wordt (of door mitigerende maatregelen of via ADC). Daar zullen de buitenlandse gebieden ook winst van ondervinden. Deze Natura 2000-gebieden zullen meeliften met de maatregelen die genomen worden om significante effecten voor Nederlandse Natura 2000-gebieden te voorkomen of te beperken. Op basis van dat uitgangspunt zijn significante effecten voor Natura 2000-gebieden in buurlanden uit te sluiten."

2.7 Kansen

In paragraaf 5.7 van de PB bij de ontwerp-Nota Ruimte wordt ingegaan op kansen voor Natura 2000-gebieden die volgen uit de Nota Ruimte. Zoals in paragraaf 2.2 en in paragraaf 2.3 blijkt, zijn kansen voor de natuur benut omdat in de Nota Ruimte het ruimtelijk beleid voor natuur verbreed is.

2.8 Cumulatie

In Paragraaf 5.8 van de PB bij de ontwerp-Nota Ruimte is ingegaan op het cumulatie-onderzoek binnen de Natura 2000-gebiedsbescherming. De wijzigingen in het beleid in de Nota Ruimte leiden niet tot een wijziging van deze tekst. De relevante tekst uit de PB bij de ontwerp-Nota Ruimte is hier overgenomen.

"*De effectbeoordeling in deze PB is kwalitatief van aard en gericht op kansen en risico's. Het detailniveau van de PB sluit aan bij het strategische en lange termijn karakter van de Nota Ruimte zodat voor die termijn nog geen vergunningen bekend zijn die betrokken kunnen worden bij het cumulatieonderzoek. Wel kan de opzet van de PB beschouwd worden als een vorm van "interne" cumulatie van alle ontwikkelingen binnen het plan en binnen de beïnvloed N2000-gebieden voor wat betreft de te beleidskeuzes van de verschillende thema's. Bij de beoordeling van het plan is duidelijk dat voorgenomen ontwikkelingen elkaar in negatieve zin kunnen versterken. Het gaat hier met name om activiteiten die negatieve effecten hebben voor de milieucondities die ook al een knelpunt zijn voor de duurzame instandhouding van Natura 2000-gebieden: stikstofdepositie en verstoring/recreatiedruk (bv in de stikstofgevoelige Veluwe). Bovendien zullen vergunde, nog niet gerealiseerde projecten op een heel ander niveau beoordeeld zijn dan in de voorliggende PB. Op dit abstractieniveau is daarom geen (verder) cumulatie-onderzoek uitgevoerd. Dat kan alleen plaatsvinden - samen met de meer gedetailleerde effectbeoordeling, kwantificering daarvan en toetsing aan wettelijke kaders - bij de verdere uitwerking in onder meer programma's en projecten."*

3. Reflectie en conclusie Toetsing N2000-gebiedsbescherming

De Passende Beoordeling bij de ontwerp-Nota Ruimte en voorliggende aanvulling brengen de risico's van de beleidskeuzes in de Nota Ruimte voor de instandhoudingsdoelstellingen van Natura 2000-gebieden in beeld. De voorgaande hoofdstukken van deze aanvulling richten zich op de wijzigingen ten opzichte van de ontwerp-Nota Ruimte. De reflectie en conclusie hebben betrekking op de definitieve Nota Ruimte als geheel en zijn gebaseerd op de Passende Beoordeling en de voorliggende aanvulling. In de reflectie en conclusie wordt ook aangegeven wat er daarin is gewijzigd ten opzichte van de eerdere reflecties en conclusies.

3.1 Reflectie op de Nota Ruimte in relatie tot Natura 2000

In de Natura 2000-gebiedsbescherming is bepaald dat een plan dat significante gevolgen kan hebben voor Natura 2000 alleen mag worden vastgesteld als daaraan een passende beoordeling ten grondslag wordt gelegd waarin significante negatieve gevolgen voor deze natuurgebieden zijn uitgesloten. In het kader van Natura 2000-gebiedsbescherming wordt getoetst of de Nota Ruimte voorkomt dat keuzes uit de opgaven ten aanzien van economie, energie, wonen, werken en bereikbaarheid de Natura 2000-doelen niet ondermijnen en dat daarmee de Natura 2000-doelen (verder) buiten beeld komen. De passende beoordeling beschrijft de grootste risico's van de beleidskeuzes in de Nota Ruimte voor de Natura 2000-instandhoudingsdoelstellingen. De beleidskeuzes in de Nota Ruimte hebben een hoog abstractieniveau. Uit de passende beoordeling blijkt dat, voor een aantal van deze keuzes, het risico op negatieve effecten aanwezig is. Op dit abstractieniveau blijkt echter niet dat deze risico's dusdanig groot zijn dat de Nota niet kan worden vastgesteld. Wel zijn er, vanuit de voorliggende toetsing aan de Natura 2000-gebiedsbescherming, mitigerende maatregelen, kansen, risico's en aanbevelingen geformuleerd.

Kansen en positieve ontwikkelingen voor Natura 2000-gebieden

In de Nota Ruimte zijn diverse positieve beleidskeuzes gemaakt voor de Natura 2000-instandhoudingsdoelen, zoals de aanplant van nieuwe bossen, inzet op overgangszones, groenblauwe dooradering en richting geven vanuit bodem en water. Het ruimtelijk beleid voor natuur wordt verbreed door natuurinclusiviteit in te zetten en het areaal agrarisch natuurbeheer te vergroten. De Nota zet in op een sterke verweving van landschap en natuur via een fijnmazig natuurnetwerk. Dit is positief omdat het de verbinding tussen gebieden kan bevorderen. Doordat er minder opzichzelfstaande natuurgebieden aanwezig zijn en er een echt netwerk van natuurgebieden ontstaat, zal de kwaliteit van de natuurgebieden verbeteren ten opzichte van de referentiesituatie.

De opgaven voor natuurherstel, stikstofreductie, waterkwaliteit en uitbreiding van natuur worden in de Nota (ten opzichte van de ontwerp-Nota) nadrukkelijker erkend. Ook is de relatie van keuzes in de Nota Ruimte met het Natuurnetwerk Nederland en de Natuurherstelverordening sterker benoemd. De Nota Ruimte onderkent daarnaast het belang van herstel van hydrologische systemen en overgangszones rondom Natura 2000-gebieden. Daarmee is de samenhang tussen ruimtelijke ontwikkeling en natuurherstel duidelijker in beeld gebracht. De concrete ruimtelijke uitwerking en borging van deze opgaven moeten echter voor een belangrijk deel nog plaatsvinden in de beleidsuitvoering. Het programma Ruimte voor de Rivier 2.0 is steviger verankerd in de definitieve Nota Ruimte ten opzichte van de ontwerp-Nota.

Verder wordt in de Nota meer nadruk gelegd dan in de ontwerp-Nota op het terugdringen van stikstof en andere schadelijke stoffen en worden, conform het recente maatregelregelenpakket landbouw, natuur en stikstof [2] overgangszones rondom Natura 2000-gebieden benoemd.

In de Nota Ruimte wordt ten opzichte van de ontwerp-Nota nadrukkelijker ingezet op het behoud van het laagveenlandschap. De uitzonderingsmogelijkheden (in de Ontwerp-Nota Ruimte) op basis van bodemcompositie en lokale omstandigheden zijn in de definitieve Nota Ruimte vervallen. In alle laagveengebieden wordt in de Nota Ruimte gebiedsgericht toegewerkt naar een hoger en verantwoord waterpeil. Daarnaast worden water en bodem sterker gehanteerd als richtinggevend principe bij ruimtelijke ontwikkelingen. Deze beleidskeuzes verkleinen het risico dat ruimtelijke ontwikkelingen bestaande hydrologische knelpunten versterken, en daarmee het risico op significante effecten op N2000-gebieden vergroten.

Het realiseren van robuuste natuur als ruimtelijk beleid in de Nota Ruimte is gunstig voor het Natura 2000-netwerk. Invloeden vanuit de omgeving op Natura 2000-gebieden, zoals de effecten van agrarische activiteiten, woningbouw, de aanleg van energie infrastructuur, klimaatverandering, peilbeheer of recreatie, kunnen groot zijn en het duurzaam behoud van de natuurlijke kenmerken van de N2000-gebieden bedreigen. Robuuste natuurgebieden zijn minder kwetsbaar voor invloeden vanuit de omgeving. Zo hebben robuuste natuurgebieden bijvoorbeeld voldoende ruimte om recreatiedruk op te vangen door recreatiezonering toe te passen (het aanwijzen van rustige gebieden binnen de Natura 2000-gebieden) en zijn ze minder kwetsbaar voor klimaatverandering. Ze hebben ook meer draagkracht voor de doelpopulaties voor de habitat- en vogelrichtlijnsoorten. Ook de expliciete aandacht in de Nota Ruimte voor natuurwetgeving bij verkenningen die raken aan kustuitbreiding, is positief. Hierdoor worden de belangen van Natura 2000-gebieden daarin goed meegewogen.

Een belangrijke aanvulling van de Nota Ruimte voor Natura 2000-gebieden is de beleidskeuze dat ten behoeve van de implementatie van de Natuurherstelverordening (NHV) verder wordt gegaan met het bij de Europese Commissie ingediende Ontwerp-Natuurplan (ONP) (Ministerie LVVN, 2026). In de Nota Ruimte is aangegeven dat de NHV bindend is voor het Rijk en richtinggevend voor het bestuurlijk handelen van andere overheden. Daarnaast zet de Nota Ruimte in op het maken van nieuwe afspraken met provincies om op korte termijn het areaal natuur uit te breiden, via Natuurnetwerk Nederland (NNN) en de Natuurherstelverordening (NHV). Dit moet leiden tot het beschermen en verbeteren van de condities voor gezonde natuur en biodiversiteit in heel Nederland.

Risico's en potentieel negatieve ontwikkelingen voor Natura 2000-gebieden

De ambitie voor agrarisch natuurbeheer in de Nota Ruimte, is ten opzichte van de ontwerp-Nota Ruimte afgenomen. Het areaal waarvoor extra agrarisch natuurbeheer wordt nagestreefd in gebieden met meervoudige en complexe opgaven, is in de Nota Ruimte met circa 60.000 hectare verminderd. Hoewel nog steeds sprake is van een uitbreiding van agrarisch natuurbeheer, vormt deze bijstelling een kritisch aandachtspunt. Hierdoor neemt de potentiële bijdrage van agrarisch natuurbeheer aan natuurherstel, het verbinden van natuurgebieden en het verminderen van drukfactoren rondom Natura 2000-gebieden af ten opzichte van de ontwerp-Nota. Tegelijkertijd blijft de effectiviteit van het Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer (ANLB) uiteindelijk afhankelijk van de locatiekeuze, de omvang van de beheermaatregelen en de mate waarin de ANLB gericht wordt ingezet op de belangrijkste ecologische knelpunten. In de Nota Ruimte wordt ingezet op een uitbreiding van de ANLB van de huidige 130.000 ha[3] naar 280.000 ha in

[2] LVVN, 2026b. Kamerbrief "Weer ruimte voor boer, natuur en bouw: maatregelpakket voor land bouw, natuur en stikstof". Kenmerk DGLGS / 106578599. 26 juni 2026. Met deze kamerbrief presenteert het kabinet een maatregelpakket om Nederland weer in beweging te brengen. Het maatregelpakket moet de stikstof reduceren, natuur herstellen en vergunningverlening weer op orde brengen. Daarnaast is er ook aandacht voor andere drukfactoren zoals hydrologie, gewasbeschermingsmiddelen, waterkwaliteit en versnippering. Voor het totale maatregelpakket is 20 miljard beschikbaar; 2 miljard voor stalmaatregelen, 9 miljard voor maatregelen in de zones, bijna 3,5 miljard voor natuurherstel en agrarisch natuurbeheer en 2,7 miljard voor de vrijwillige beëindigingsregeling. De komende periode worden, in overleg met het Rijk en met medeoverheden en maatschappelijke partijen, de maatregelen in de brief verder uitgewerkt.

[3] Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijkrelaties, 2026. Nota Ruimte. Den Haag. Publicatie verwacht op 16 november 2026.

gebieden met meervoudige complexe opgaven. Met de uitbreiding van de ANLB komt het behalen de instandhoudings- en uitbreidingsdoelstellingen voor de 68 agrarische Vogel- en Habitatrichtlijn-doelsoorten (VHR-doelsoorten) dichterbij, en dat is positief. Echter voor het behalen van alle instandhoudingsdoelstellingen voor alle VHR-doelsoorten is naar schatting 700.000 hectare agrarisch natuurbeheer nodig (Hinsberg et al. 2020). Daarnaast moet worden geborgd dat de juiste ontwikkeling op de juiste plek plaats vindt. Daarmee biedt de Nota Ruimte kansen voor verbetering, maar is het weinig waarschijnlijk dat alle instandhoudingsdoelstellingen worden bereikt.

De Nota Ruimte bevestigt dat een ambitieuze en langjarige extra inzet nodig is om onze natuur weer gezond te maken en de Natura 2000-gebiedsbeschermingsdoelen binnen bereik te brengen. Maar met deze erkenning leidt de Nota Ruimte nog niet tot een concrete invulling.

Daarnaast zijn er een aantal ruimtelijke ontwikkelingen die van relatief grote invloed zijn op de huidige en toekomstige staat van instandhouding (SvI). In de Nota Ruimte zijn hierover geen (belangrijke) besluiten genomen. Het gaat hierbij bijvoorbeeld om beslissingen over meer luchthavens en de Noordzee.

Ten aanzien van de Noordzee is het herstel van mariene ecosystemen relevant (artikel 5 van de Europese Natuurherstelverordening). Voor 2030 noemt het Ontwerp-Natuurplan[4] als belangrijke opgave voor mariene ecosystemen (indicatief):

- 135 km² herstel van de kwaliteit van bestaande mariene natuur;
- 1.496 km² uitbreiding van mariene habitattypen (nieuwe natuur).

Een groot deel van de instandhoudings- en uitbreidingsdoelen van de Natura-2000 gebieden in de Noordzee wordt ondersteund door de Natura 2000-beheerplannen voor de diversie Noordzeegebieden, de Kaderrichtlijn Mariene Strategie (KRM) (2008), de Kaderrichtlijn Water (KRW) (2000) en het Noordzeeakkoord (2020)[5]. De Nota Ruimte biedt geen ruimtelijk beleidskader om de natuurlijke kenmerken van op de Noordzee, en daarmee ook de Natura 2000-gebieden op de Noordzee, te beschermen. Daarmee blijft er, ondanks de ondersteuning vanuit andere beleidsvelden, een risico voor de Natura 2000-gebieden in de Noordzee. Belangrijke herstelmaatregelen voor herstel van de Natura 2000-waarden op de Noordzee bestaan namelijk ook uit passief bodemherstel door gebieden af te sluiten voor verstorende activiteiten. In de Nota Ruimte vervult de Noordzee een belangrijke rol voor economie en energie en wordt geen ruimte gereserveerd voor bodemherstel. Het belang van de Natura 2000-gebieden in de Noordzee wordt in de Nota Ruimte niet duidelijk erkend. De Noordzee-Natura 2000-gebieden zijn ook niet op de bijbehorende kaarten opgenomen. Ze vormen wel een onderdeel van het Ontwerp-Natuurplan waarvan in de Nota Ruimte is aangegeven dat met dat plan wordt verdergegaan om de doelen uit de Natuurherstelverordening te halen. Bij ruimtelijke ontwikkelingen op de Noordzee of aan de kust zou in de Nota Ruimte duidelijker aangegeven moeten worden dat ook rekening gehouden moet worden met de Natura 2000-status en doelen van de Natura 2000-gebieden op de Noordzee, die op dit moment onder druk staan. Bovendien dient opgemerkt te worden dat het toekomstig Vogelrichtlijngebied Hollandse Kust niet vermeld is in de Nota Ruimte.

[4] Ministerie van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur (2026a). Ontwerp-Natuurplan. Den Haag, 26 augustus 2026. Tweede Kamer, documentnummer 2026D39383

[5] Gebieden | Natura 2000 Rijkswaterstaat; Europese Kaderrichtlijn Mariene Strategie | Noordzeeloket; EUR-Lex - 02000L0060-20141120 - EN - EUR-Lex; Het Akkoord voor de Noordzee | Rijksoverheid.nl; Achtergrond Noordzeeakkoord | Overlegorgaan Fysieke Leefomgeving

Randvoorwaarden en aandachtspunten voor besluitvorming en uitwerking

Voor de uitwerking van de Nota Ruimte zijn in hoofdstuk 2 al een groot aantal randvoorwaarden en aandachtspunten voor besluitvorming en uitwerking opgenomen (laatste kolom in de toetsing van het gewijzigde beleid). Daarnaast worden vanuit deze passende beoordeling de volgende aanbevelingen meegegeven:

- In de Nota Ruimte zijn gebieden rond de Natura 2000-gebieden benoemd als kwetsbare gebieden waar opgaven voor grond- en oppervlaktewaterkwaliteit, klimaat en stikstof samenkomen. Uit de Nota Ruimte blijkt nog niet helder wat er daar moet gebeuren (ingrepen, omvang, breedte maatregelen). Bij de presentatie van de kamerbrief “weer ruimte voor boer, natuur en bouw” met het maatregelpakket voor landbouw, natuur en stikstof in juni 2026 is echter aangegeven dat de breedte van de zone verschilt per gebied (500 meter of 1 kilometer) en dat het kabinet in 2026 samen met de provincies de zones per natuurgebied gaat bepalen. Een exacte begrenzing is dus in de Nota Ruimte nog niet op te nemen. Bij de uitwerking van het beleid uit de Nota Ruimte dienen de vastgestelde zones rond de Natura 2000-gebieden en de restricties die daarbinnen gelden ten aanzien van nieuwe ontwikkelingen als randvoorwaarde te worden meegenomen.

- Bij de uitwerking van het ruimtelijk beleid uit de Nota Ruimte moet rekening worden gehouden met de hydrologische vereisten van het Natura 2000-netwerk, dat past in het richtinggevend principe van de Nota Ruimte “water en bodem sturend in ruimtelijke opgaven”. Over de hydrologische vereisten is in de landschapsecologische systeemanalyses (LESA’s), die ten grondslag liggen aan de Natuurdoelanalyses (NDA’s)[6] of beheerplannen, al veel informatie bekend en is de urgentie van maatregelen onder de aandacht gebracht. De Nota Ruimte geeft geen duidelijk gevolg aan de bevindingen uit deze onderzoeken (zoals bijvoorbeeld ten aanzien van de benodigde breedte van de overgangszones). Het in de Nota Ruimte genoemde herstel van de beekdalen, de peilverhogingen in het veenweide gebieden en het regionaal in balans brengen van de zoetwatervraag en -aanbod, bieden kansen voor verbetering in een deel van de Natura 2000-gebieden. Uit bevindingen van de Ecologische Autoriteit (EA) blijkt dat de basisvoorwaarden “gezonde bodem, schoonwater en schone lucht” in veel gebieden niet worden gehaald en dat snel actie nodig is (Ecologische Autoriteit, 2024). Ten aanzien van de oplossing heeft de EA aangegeven dat hiertoe breder moet worden gekeken dan alleen de natuurgebieden zelf. Een goed begrip van de positie van het natuurgebied binnen zijn hele landschappelijke context is essentieel. Zo komen de benodigde effectieve maatregelen voor duurzaam natuurherstel in beeld. Het is dan ook een algemene aanbeveling voor aanscherping van het beleid in de nota ten aanzien van water en bodem en ten aanzien van overgangszones om de vaststelling van de benodigde maatregelen voor natuurherstel te baseren op de landschapsecologische systeemanalyse.

- In de Nota Ruimte wordt ingezet op het concentreren van wonen, werken en recreëren. Dit is gunstig voor de Natura 2000-gebieden want met dit uitgangspunt leidt het ruimtelijk beleid van de Nota Ruimte ertoe dat toekomstige bewoners in de nieuwe woningen in de directe omgeving van de woningen voldoende groen hebben om te recreëren en dat de toename van recreatiedruk in de natuurgebieden (deels) wordt opgevangen. Dit concentreren zou in theorie ook kunnen door pal naast Natura 2000-gebieden woningbouw te realiseren. Om hoge recreatiedruk in de Nature 2000-gebieden dan te voorkomen, zou in de Nota Ruimte of in de vervolgbesluiten expliciet benoemd moeten worden dat dergelijke woningbouwontwikkeling dan ook moet worden voorzien van extra groengebieden buiten de bestaande natuurgebieden nabij de woningen.

[6] Een natuurdoelanalyse laat zien wat de huidige toestand is van het Natura 2000-gebied en of er extra maatregelen nodig zijn om de natuur te behouden en waar nodig te verbeteren. Natuurdoelanalyses worden uitgevoerd omdat de Wet stikstofreductie en natuurverbetering (Wsn) voorschrijft dat we de natuur verbeteren en de stikstofneerslag omlaag brengen. Dat gebeurt in het Programma Stikstofreductie en Natuurverbetering (PSN) De zogenoemde natuurdoelanalyses (NDA’s) horen bij dit programma. De NDA’s geven aan of de vastgestelde maatregelen die genomen worden voor natuurherstel genoeg zijn én of de daling van stikstofdepositie voldoende is om verslechtering tegen te gaan. Een NDA is geen besluit. NDA’s worden door de provincies meegenomen in het gebiedsprogramma, die worden aangeboden aan de minister voor Natuur en Stikstof. De natuurdoelanalyses die door de provincies zijn opgeleverd, worden getoetst door de Ecologische Autoriteit.

- De Nota Ruimte heeft – net als in de ontwerp-Nota - de bestaande Natura 2000-gebieden op de Noordzee niet op de kaart voor het Thema Landbouw en Natuur “kwetsbare gebieden opgenomen. Voor het duurzaam behoud van de N2000-waarden op de Noordzee is het van belang dat de Nota Ruimte duidelijker aangeeft dat bij ruimtelijke ontwikkelingen op de Noordzee of aan de kust ook rekening gehouden moet worden met de Natura 2000-status en doelen en wat de (ruimtelijke) beleidsrichting is en niet alleen verwijst naar de Europese Kaderrichtlijn Mariene Strategie (KRM), OSPAR of het Programma Noordzee. Bij de uitwerking van het beleid uit de Nota Ruimte dienen deze waarden als randvoorwaarde bij ruimtelijke ontwikkelingen te worden meegenomen. Ook dient het toekomstig Vogelrichtlijngebied Hollandse Kust meegenomen te worden in de beleidskeuzes.

Relevante PBL-aandachtspunten voor de uitwerking van natuurherstel in de Nota Ruimte

Onderdelen van het Ontwerp natuurplan[7] en de Kamerbrief[8] “Weer ruimte voor boer, natuur en bouw: maatregelpakket voor land bouw, natuur en stikstof” zijn opgenomen in de Nota Ruimte. Zowel het Natuurplan als het maatregelenpakket voor landbouw, natuur en stikstof dat in de genoemde kamerbrief is aangekondigd zijn relevant voor de Natura 2000-gebieden. Daarom zijn ze ook van belang voor de toetsing van de Nota Ruimte aan de Natura 2000-gebiedsbescherming in voorliggende aanvulling op de Passende Beoordeling. Het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL) heeft echter al een reflectie opgesteld over het Ontwerp natuurplan en de genoemde Kamerbrief. De belangrijkste aandachtspunten in het kader van de toetsing aan de Natura 2000-gebiedsbescherming zijn hieronder opgenomen.

- De belangrijkste bevindingen van het PBL op het Ontwerp-Natuurplan zijn:
  - Het plan is onvoldoende uitgewerkt: Het huidige ontwerp-Natuurplan is nog te globaal en laat te veel open over de concrete maatregelen, instrumenten en de uitvoering;
  - Resterende opgaven zijn onduidelijk: De overheid heeft onvoldoende scherp in kaart gebracht hoe groot de werkelijke resterende herstelopgave is om de doelen voor 2030, 2040 en 2050 te halen;
  - Er is een gebrek aan samenhang: De maatregelen per ecosysteem (zoals bos, landbouw, stad en water) staan te veel los van elkaar, waardoor er risico is op ongewenste neveneffecten of inefficiënte besteding van geld;
  - Drukfactoren moeten aangepakt worden: Voor duurzaam herstel moet het definitieve Natuurplan (dat in 2027 wordt ingediend) prioriteit geven aan het structureel verminderen van onderliggende drukfactoren zoals waterhuishouding en stikstof.

- De belangrijkste bevindingen van het PBL op het maatregelenpakket zijn:
  - De stikstofplannen van het kabinet brengen het nieuwe uitstootdoel binnen bereik, maar lossen ze de stikstofcrisis niet in één keer op;
  - Met de huidige concreet uitgewerkte maatregelen komt het PBL uit op een reductie van zo'n 40%. Om het minimale doel van 42% te halen, is een generieke korting van 5% tot 10% op de productierechten van boeren onvermijdelijk;
  - De plannen leiden naar schatting tot ongeveer 30% minder koeien in Nederland. Bedrijven zullen flink moeten investeren in stalsystemen of extensivering, wat voor veel gezinsbedrijven financieel onhaalbaar is;
  - Nederland komt hiermee niet direct van het slot. In 2035 zal de kritische depositiewaarde (KDW) op meer dan de helft van het oppervlak in stikstofgevoelige Natura 2000-gebieden nog steeds worden overschreden, al neemt de overbelasting sterk af;

7 Van Bussel, L., Van der Esch, S., Leeuwerik, R., Van Wieringen, D., Kuindersma, W., Sanders, M. & De Leeuw, B. (2026). Reflectie op hoofdlijnen op het Nederlandse Ontwerp-Natuurplan voor de implementatie van de Europese Natuurherstelverordening: aanbevelingen voor het definitieve Natuurplan (PBL-publicatienummer 6118). PBL en Wageningen University & Research, 2 september 2026.

8 Planbureau voor de Leefomgeving (2026). Reflectie op Weer ruimte voor boer, natuur en bouw: maatregelpakket voor landbouw, natuur en stikstof (PBL-publicatienummer 6203). Den Haag: PBL, 4 september 2026.

- Door gerichte budgetten in zones rond natuurgebieden (waaronder ook maatregelen voor de waterhuishouding tegen verdroging) kan voor ruim twee derde van de plant- en diersoorten vooruitgang worden geboekt. Vergunningverlening blijft echter per gebied maatwerk.

3.2 Conclusie plantoets Natura 2000-gebiedsbescherming

De hoofdconclusie van de Passende Beoordeling van de ontwerp-Nota Ruimte blijft overeind, maar het risico op significante effecten ten opzichte van deze ontwerp-Nota Ruimte is afgenomen doordat natuurherstel nadrukkelijker is verankerd in de beleidskeuzes van de Nota Ruimte.

Gezien de omvangrijke opgaven waar Nederland voor staat op het gebied van woningbouw, energie, economie, landbouw, mobiliteit en klimaatadaptatie kunnen significante negatieve effecten op Natura 2000-gebieden als gevolg van de Nota Ruimte niet met zekerheid op voorhand worden uitgesloten. De Nota Ruimte bevat immers beleidskeuzes die kunnen leiden tot een toename van de milieudruk en waarvoor in vervolgbesluiten nadrukkelijk aandacht nodig blijft voor de gevolgen voor Natura 2000-gebieden.

Tegelijkertijd heeft de definitieve Nota Ruimte ten opzichte van de ontwerp-Nota Ruimte nadrukkelijker aandacht voor natuur en Natura 2000. De integratie van het maatregelenpakket Landbouw, Natuur en Stikstof van 26 juni 2026 en het Ontwerp-Natuurplan (Min. LVVN, 2026) heeft ertoe geleid dat natuurherstel, het terugdringen van stikstofemissies, herstel van het hydrologisch systeem, bescherming van natuurgebieden en de ontwikkeling van overgangszones rondom Natura 2000-gebieden nadrukkelijker onderdeel uitmaken van het ruimtelijk beleid in de Nota Ruimte ten opzichte van het ruimtelijk beleid in de ontwerp-Nota Ruimte. Dit vergroot de kans dat de instandhoudingsdoelstellingen van Natura 2000-gebieden worden bereikt en verkleint daarmee het risico op significante negatieve effecten en aantasting van natuurlijke kenmerken bij de uitvoering van de Nota Ruimte. De Nota Ruimte onderkent daarmee de belangrijkste opgaven voor Natura 2000, die ook uit de natuurdoelanalyses en adviezen van de Ecologische Autoriteit naar voren komen. Tegelijkertijd blijft de Nota Ruimte op onderdelen terughoudend in het maken van concrete keuzes en worden op verschillende plaatsen mogelijkheden opengehouden om af te wijken van de voorgestelde aanpak voor natuurherstel. Hierdoor blijft de verdere uitwerking, concretisering en aanscherping van het beleid gericht op het aanpakken van de verschillende drukfactoren voor de Natura 2000-waarden cruciaal. De borging van de natuurlijke kenmerken van Natura 2000-gebieden en het voorkomen van verslechtering van instandhoudingsdoelstellingen vormen daarbij belangrijke aandachtspunten.

Het voorkomen van significante negatieve effecten zal in diverse sectoren, waaronder landbouw, industrie, woningbouw en mobiliteit, ingrijpende aanpassingen vragen. Het opvolgen van de aanbevelingen uit deze Passende Beoordeling is daarom essentieel om significante effecten te voorkomen. Voor beleidskeuzes die kunnen leiden tot een toename van de milieudruk geldt dat in vervolgbesluiten zorgvuldig moet worden beoordeeld welke gevolgen kunnen optreden voor Natura 2000-gebieden en welke maatregelen noodzakelijk zijn om effecten te voorkomen of te beperken. Wanneer de aanbevelingen uit de Passende Beoordeling niet worden opgevolgd, bestaat het risico dat de uitvoering van het beleid leidt tot significante negatieve effecten doordat de milieudruk zodanig toeneemt dat de natuurlijke kenmerken van Natura 2000-gebieden niet kunnen worden gewaarborgd. Voor deze situaties zijn in de Passende Beoordeling mitigerende maatregelen benoemd.

Door de lange looptijd en het hoge abstractieniveau van de Nota Ruimte kunnen significante negatieve effecten niet met zekerheid op voorhand worden uitgesloten. Dit betekent echter niet dat de Nota Ruimte niet kan worden vastgesteld. Op dit strategische planniveau is het passend dat nog niet voor alle beleidskeuzes uitvoerbare alternatieven op locatieniveau zijn uitgewerkt. Tegelijkertijd is geen sprake van ontwikkelingen waarvan op voorhand vaststaat dat zij niet uitvoerbaar zijn binnen het Natura 2000-beschermingsregime. Bij de verdere uitwerking van het beleid kunnen naar verwachting mogelijkheden worden gevonden om negatieve effecten te voorkomen,

beperken of mitigeren. Wel blijft de toetsing aan het additionaliteitsvereiste[9] een belangrijk aandachtspunt zolang de benodigde bronmaatregelen om de emissies van stikstof terug te dringen en natuurmaatregelen om de natuur in de Natura 2000-gebieden te herstellen nog niet volledig zijn uitgevoerd. Daarmee blijft de conclusie van de toetsing aan de Natura 2000-gebiedsbescherming van de Nota Ruimte met deze aanvulling op de passende beoordeling in hoofdzaak ongewijzigd van kracht.

[9] Bij intern en extern salderen moet getoetst worden aan het additionaliteitsvereiste. Hiermee wordt getoetst of de stikstofruimte die men wil inzetten voor het project (de stikstofruimte die uit het salderen komt), niet al nodig is om (dreigende) verslechtering van de natuur in Natura 2000-gebieden te voorkomen. Als dat het geval is, mag die stikstofruimte niet gebruikt worden als maatregel om het stikstofeffect van het project te beperken.

4. Bronnen aanvulling op de Passende Beoordeling

Commissie voor de milieueffectrapportage (2026). *Nota Ruimte: toetsingsadvies over het milieueffectrapport*. 6 maart 2026, projectnummer 3749.

Ecologische Autoriteit (2024). *Doen wat moet én kan: nu aan de slag met noodzakelijk natuurherstel, met natuurdoelanalyses als fundament.* Beschikbaar via: Ecologische Autoriteit.

van Gils, M, Groothuijse, F, van Rijswick, H & Stouthamer, E. (2021).'*Bodemdaling in Nederlandse veengebieden: Knelpunten voor solide beleid en besluitvorming*', Milieu en Recht, vol. 2021, no. 2, 18, pp. 112-120. < https://www.recht.nl/vakliteratuur/milieurecht/artikel/502740/bodemdaling-in nederlandse-veengebieden-knelpunten-voor-solide-beleid-en-besluitvorming/

Hinsberg, A. van, Egmond, P. van, Pouwels, R., Dirkx, G.H.P. & Breman, B.C. (2020). *Referentiescenario's Natuur: tussenrapportage Natuurverkenning 2050* (PBL-publicatienummer 3574). Planbureau voor de Leefomgeving.

Huitzing, H., Kuindersma, W., Nieuwenhuizen, W. & Van Dijk, W. (2025). *Investeren, concentreren, extensiveren: achtergrondrapport bij policybrief Agrarisch natuurbeheer: handvatten voor een succesvol agrarisch natuurbeheer* (PBL-publicatienummer 5844). Planbureau voor de Leefomgeving. Beschikbaar via: Planbureau voor de Leefomgeving.

Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (2026). *Nota Ruimte*. Den Haag. Publicatie verwacht op 16 november 2026.

Ministerie van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur (2026a). *Ontwerp-Natuurplan*. Den Haag, 26 augustus 2026. Tweede Kamer, documentnummer 2026D39383. Beschikbaar via: Tweede Kamer.

Ministerie van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur (2026b). *Kamerbrief Weer ruimte voor boer, natuur en bouw: maatregelpakket voor landbouw, natuur en stikstof*. 26 juni 2026, kenmerk DGLGS/106578599.

Ministerie van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur (2026c). *Kamerbrief Mariene Strategie voor het Nederlandse deel van de Noordzee*. 1 juni 2026, Kamerstukken II 2025/26, 33 450, nr. 141.

Planbureau voor de Leefomgeving (2026). *Reflectie op Weer ruimte voor boer, natuur en bouw: maatregelpakket voor landbouw, natuur en stikstof* (PBL-publicatienummer 6203). Den Haag: PBL, 4 september 2026. Beschikbaar via: Planbureau voor de Leefomgeving.

Van Bussel, L., Van der Esch, S., Leeuwerik, R., Van Wieringen, D., Kuindersma, W., Sanders, M. & De Leeuw, B. (2026). *Reflectie op hoofdlijnen op het Nederlandse Ontwerp-Natuurplan voor de implementatie van de Europese Natuurherstelverordening: aanbevelingen voor het definitieve Natuurplan* (PBL-publicatienummer 6118). PBL en Wageningen University & Research, 2 september 2026. Beschikbaar via: Planbureau voor de Leefomgeving.

Geraadpleegde websites:

EUR-Lex. *Richtlijn 2000/60/EG tot vaststelling van een kader voor communautaire maatregelen betreffende het waterbeleid (Kaderrichtlijn Water).* Geraadpleegd op 2 november 2026. EUR-Lex – Kaderrichtlijn Water.
Natura 2000. *Overzicht Natura 2000-gebieden.* Geraadpleegd op 2 november 2026. Natura 2000 – gebieden.
Nature Today. *Windmolens stilgezet tijdens piek in de vogeltrek.* Geraadpleegd op 2 november 2026. Nature Today.
Noordzeeloket. *Europese Kaderrichtlijn Mariene Strategie.* Geraadpleegd op 2 november 2026. Noordzeeloket – Kaderrichtlijn Mariene Strategie.
Overlegorgaan Fysieke Leefomgeving. *Achtergrond Noordzeeakkoord.* Geraadpleegd op 2 november 2026. Achtergrond Noordzeeakkoord.
Rijkswaterstaat. *Gebieden | Natura 2000 Rijkswaterstaat.* Geraadpleegd op 2 november 2026. Rijkswaterstaat – Natura 2000-gebieden.
Rijksoverheid. *Het Akkoord voor de Noordzee.* Geraadpleegd op 2 november 2026. Rijksoverheid – Akkoord voor de Noordzee.
Rijksoverheid. *Plannen kabinet voor minder stikstof.* Geraadpleegd op 2 november 2026. Rijksoverheid – plannen voor minder stikstof.
Rijksoverheid. *Stikstofplannen kabinet voor landbouw en tuinbouw.* Geraadpleegd op 2 november 2026. Rijksoverheid – stikstofplannen landbouw en tuinbouw.

Over Antea Group

Antea Group is het thuis van 1800 trotse ingenieurs en adviseurs. Samen bouwen wij elke dag aan een veilige, gezonde en toekomstbestendige leefomgeving. Je vindt bij ons de allerbeste vakspecialisten van Nederland, maar ook innovatieve oplossingen op het gebied van data, sensoring en IT. Hiermee dragen wij bij aan de ontwikkeling van infra, woonwijken of waterwerken. Maar ook aan vraagstukken rondom klimaatadaptatie, energietransitie en de vervangingsopgave. Van onderzoek tot ontwerp, van realisatie tot beheer: voor elke opgave brengen wij de juiste kennis aan tafel. Wij denken kritisch mee om altijd samen voor het beste resultaat te gaan. Op deze manier anticiperen wij op de vragen van vandaag en de oplossingen voor morgen. Al 75 jaar.

Contactgegevens

Tolhuisweg 57
8443 DV Heerenveen
Postbus 24
8440 AA Heerenveen

Copyright ©
Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar worden gemaakt door middel van druk, fotokopie, elektronisch of op welke wijze dan ook, zonder schriftelijke toestemming van de auteurs.

De informatie die in dit rapport is opgenomen is uitsluitend bestemd voor geadresseerde(n) en kan persoonlijke of vertrouwelijke informatie bevatten. Gebruik van deze informatie, door anderen dan de geadresseerde(n) en gebruik door hen die niet gerechtigd zijn van deze informatie kennis te nemen, is niet toegestaan. De informatie is uitsluitend bestemd om te worden gebruikt door de geadresseerde, voor het doel waarvoor dit rapport is vervaardigd. Indien u niet de geadresseerde bent of niet gerechtigd bent tot kennisneming, is openbaarmaking, vermenigvuldiging, verspreiding en/of verstrekking van deze informatie aan derden niet toegestaan, tenzij na schriftelijke toestemming door Antea Group en wordt u verzocht de gegevens te verwijderen en direct een melding te maken bij security@anteagroup.nl. Derden, zij die niet geadresseerd zijn, kunnen geen rechten aan dit rapport ontlenen, tenzij na schriftelijke toestemming door Antea Group.

www.anteagroup.nl